

Länsstyrelsen
i Jönköpings län

MILJÖMÅLEN I JÖNKÖPINGS LÄN – UPPFÖLJNING 2018

Webbplats www.lansstyrelsen.se/jonkoping
Fotografier Camilla Zilo

© Länsstyrelsen i Jönköpings län 2018

Innehållsförteckning

Bedömning	4
Sammanfattning.....	5
Generationsmålet	5
Begränsad klimatpåverkan	6
Frisk luft.....	10
Bara naturlig försurning.....	17
Gifrfri miljö	20
Skyddande ozonskikt	23
Säker strålmiljö.....	25
Ingen övergödning	27
Levande sjöar och vattendrag.....	30
Grundvatten av god kvalitet	32
Myllrande våtmarker.....	35
Levande skogar	37
Ett rikt odlingslandskap	42
God bebyggd miljö	42
Ett rikt växt- och djurliv	49

Bedömning

Miljömål	Bedömning och trend
Begränsad klimatpåverkan	Enbart nationell bedömning
Frisk luft	Nej
Bara naturlig försurning	Nej
Giffri miljö	Nej
Skyddande ozonskikt	Enbart nationell bedömning
Säker strålmiljö	Enbart nationell bedömning
Ingen övergödning	Nej
Levande sjöar och vattendrag	Nej
Grundvatten av god kvalitet	Nära
Myllrande våtmarker	Nej
Levande skogar	Nej
Ett rikt odlingslandskap	Nej
God bebyggd miljö	Nej
Ett rikt växt- och djurliv	Nej

Sammanfattning

I Jönköpings län pågår ett aktivt åtgärdsarbete som bidrar till att nå miljömålen. Trots det så är det endast ett mål, Grundvatten av god kvalitet, av de mål som bedöms på regional nivå som är nära att nås till år 2020. Övriga miljömål bedöms inte kunna nås med befintliga och beslutade styrmedel.

Ett av de största miljöproblemen i länet är försurning. För att begränsa försurningens påverkan på biologisk mångfald bedrivs omfattande kalkningsverksamhet i länets sydvästra delar. Utvecklingstrenden bedöms positiv för Bara naturlig försurning och Ingen övergödning då det försurandet nedfallet har minskat och insatser för att minska orsakerna till övergödning utförts. Återhämtning sker långsamt och ytterligare internationella beslut krävs för att nå målen.

Utvecklingen i miljön är neutral för Frisk luft, Levande sjöar och vattendrag, Grundvatten av god kvalitet, God bebyggd miljö, Levande skogar och Myllrande våtmarker. Den ökade byggtakten ställer krav på kommunernas planarbete och att miljömålen beaktas när olika intressen ställs mot varandra. Årets satsning på våtmarker har lett till ett utökat åtgärdsarbete, som förväntas ge resultat på längre sikt för flera av målen.

För Ett rikt odlingslandskap och Ett rikt växt och djurliv bedöms utvecklingen som negativ. Detta främst på grund av att livsmiljöer fragmenteras och arter försvinner, särskilt i jordbruks- och skogslandskapet. Jordbruket bör bedrivas aktivt med ökad miljöhänsyn, samtidigt som hänsynen inom skogsbruket måste förbättras. För att motverka negativa habitatförändringar och överexploatering krävs planering på landskapsnivå, där även klimatanpassning beaktas.

Åtgärder finns samlade i fem åtgärdsprogram; Minskad klimatpåverkan 2015–2019 (reviderat år 2017), Anpassning till ett förändrat klimat 2015–2019 (reviderat år 2017), Hälsans miljömål 2016–2020, Vattnets miljömål 2017–2021 samt Grön handlingsplans åtgärdsprogram 2018–2022.

Trots många positiva åtgärder och ambitiösa planer som tas fram i god samverkan är utvecklingen inte tillräcklig för att målen ska nås. Miljöarbetet integreras fortfarande inte tillräckligt i övriga verksamheter, i politiken och hos allmänheten. Engagemang och ledarskap krävs från myndigheter, privatpersoner, näringsliv och kommuner i det fortsatta arbetet för att öka genomslagskraften och nå en bättre miljö för nuvarande och kommande generationer.

Begränsad klimatpåverkan, Skyddande ozonskikt och Säkert strålmiljö bedöms endast på nationell nivå. De bedömningarna gäller också för länet. Däremot så redovisar Jönköpings län resultat och analys på regional nivå även för dessa tre mål.

Generationsmålet

För att välfärd och tillväxt inte ska ske på bekostnad av miljö eller global rättvisa krävs en samhällsomställning där ökad hållbarhet är i fokus. Åtgärder utförs av olika sektorer i Jönköpings län och i god samverkan, men takten behöver öka och vissa perspektiv behöver beaktas i större grad, såsom konsumtion och naturhänsyn.

Koppling mellan miljömål och hållbarhetsmål

Efterfrågan på att involvera de globala Agenda 2030-målen i olika verksamheter är stor. Arbetet med Agenda 2030 har stor potential att nå fram till verksamheter och invånare som inte tidigare har nåtts. Under året har Länsstyrelsen hållit två träffar för kommunerna tillsammans med Region Jönköpings län och två träffar för civilsamhället i syfte att erbjuda en gemensam samverkansplattform. Dessutom tas ett workshopsmaterial fram som ska underlätta det framtida arbetet för länets aktörer.

Det strategiska miljöarbetet

För att utveckla det strategiska miljöarbetet har Länsstyrelsen fört dialog med länets kommuner angående dagsläget och vad som kan förbättras i syfte att öka möjligheten att nå miljömålen.

Återhämtade ekosystem

Grön handlingsplan fastställdes i juni och omfattar flera miljö kvalitetsmål, uppdraget för gröninfrastruktur och friluftslivsmålen¹. Planens åtgärdsprogram innehåller flertalet utbildnings- och informationsinsatser som syftar till bevarandet av ekosystemtjänster. Genom samverkan mellan olika aktörer har åtgärderna breddats och kan få större genomslagskraft.

Under året har 246 hektar skyddats som naturreservat, biotopskydd eller frivilliga avsättningar. Flera projekt för att restaurera våtmarker har påbörjats som ett resultat av våtmarkssatsningen. En regional skogsstrategi för Småland lanserades i början av året. Genom medel från det nationella skogsprogrammet har 15 projekt påbörjats under hösten. Inom Skogsstyrelsens rådgivningskampanj ”Bra produktion – skog med variation” har aktiviteter genomförts för att öka intresset för skogsskötselmetoder som bidrar till ökad variation. Ett sådant brukande tillvaratar skogens olika värden och skapar en skog som kan komma till nytta och glädje för alla.

Människors hälsa

Trots en, i ett internationellt perspektiv, god luftkvalitet överskreds gränsvärdena i flera av länets kommuner. Då vägtrafiken är den viktigaste källan jobbar flera kommuner för att minska trafiken i tätorterna och öka kollektivtrafik samt gång- och cykelresor. Projektet ”Hela RESAN” drivs av Energikontor Norra Småland och ska stötta länets kommuner, Region Jönköpings län och företag för att främja hållbara resvanor vid tjänsteresor och arbetspendling². Inom projektet har ett cykelbibliotek startats där arbetsgivare kan låna elcyklar till sina verksamheter.

Inom den regionala strategin ”Tillsammans för jämlik hälsa och ett bra liv i Jönköpings län” har en handlingsplan tagits fram som gäller mellan åren 2018–2019³. Planen innehåller aktiviteter som medför samverkan mellan Region Jönköpings län, Länsstyrelsen och andra

aktörer, exempelvis att öka tillgängligheten i naturområden och stimulera till ökad användning av vandringsleder och reservat.

Länsstyrelsen ordnar i samarbete med Region Jönköpings län årligen en regional tankesmedja för friluftsliv, som år 2018 har temat ”Ett inkluderande friluftsliv”⁴. Evenemanget är en mötesplats för kommuner, ideella föreningar och näringsliv som möjliggör för olika aktörer att mötas och samlas i dialog kring utvecklingen av friluftslivet i länet.

Resurseffektiva kretslopp

Ett flertal av länets kommuner har under året påbörjat nya avfallssamarbeten, vilket borgar för goda möjligheter att gemensamt utveckla avfallshanteringen. Därmed kommer alla länets kommuner senast år 2021 sortera organiskt hushållsavfall. Insamling av matavfall påbörjades i Mullsjö i våras via ett gemensamt avfallsbolag tillsammans med Habo och Jönköpings kommun. Under året har avfallsbolaget även startat ett projekt för återanvändning av byggavfall. En sortergård i Jönköping tar emot överblivet byggavfall, som sedan kan hämtas ut av kunder som har användning för det⁵.

Organisationen ”Hela människan” fick årets klimatpris för sitt projekt där livsmedel, som annars skulle gått till svinn hos butiker, tas hand om och säljs till ett billigare pris⁶. Även kommunerna arbetar med matsvinn, 12 av 13 kommuner har åtagit sig att mäta matsvinnet i sina kök och att arbeta med åtgärder för att minska svinnet.

Aneby och Tranås kommun samarbetar med LRF i ett projekt med kretsloppsanpassade avlopp⁸. Kommunerna har tillsammans byggt länets första kretsloppsanläggning där toalettvattnen från slutna tankar behandlas med urea. Näringen återförs sedan till åkermark i ett lokalt kretslopp.

De senaste årens torka och låga vattennivåer påverkar de flesta miljökvalitetsmålen i länet. I år har påverkan på jordbruket varit påtaglig och belyst sårbarheten i både livsmedelsproduktionen och i samhället. Samtidigt finns målkonflikter angående en fortsatt planläggning av jordbruksmark för bostäder och industri. För att säkerställa självförsörjningsgraden och tillvarata jordbruksmarken och dess värden i den fysiska planeringen har en regional livsmedelsstrategi antagits under året⁷.

Hushållning med naturresurser

Under år 2018 har såväl yt- som grundvattennivåerna varit historiskt låga, vilket i hög grad har påverkat kommunerna och belyst vikten av robusta vattenförsörjningssystem. Inom länet har samverkan kring regional vattenförsörjning varit stor och kommer fortsätta genom framtagande av regional vattenförsörjningsplan kommande år. Länsstyrelsen har i samverkan med nationella myndigheter tagit fram flera kunskapshöjande underlag. Genomförandet av del två i projektet ”KASKAD” har genomförts, där Livsmedelsverket arbetar med ett metodstöd för kommunerna för att säkra dricksvattenförsörjningen när klimatet förändras.

Förnybar energi

Länet har som vision att bli ett plusenergi-län. Flera satsningar pågår, bland annat för att öka solcellsinstallationerna. Under året har ansökningarna om solcellsstöd ökat. Under första halvan av året inkom lika många ansökningar som under hela år 2017. Mellan

somrarna år 2017–2018 ökade den installerade effekten med 67 procent. Klimatrådet genomförde under år 2017–2018 satsningen #Solmatchen, som har påskyndat flertalet installationer. Därmed beräknas den installerade effekten öka ytterligare. I kommunerna har även ett insatsprojekt kring solceller pågått, där energi- och klimatrådgivare har anordnat aktiviteter såsom seminarier, träffar med bostadsrättsföreningar och riktad rådgivning till hushåll.

För att kunna erbjuda arbetskraft till den växande solcellsmarknaden, samtidigt som kvaliteten bibehålls i installationerna, har en utbildning för soltekniker påbörjats på TUC yrkeshögskola i samverkan mellan Klimatrådet, Länsstyrelsen och flera företag⁹.

Inom projektet ”Incitament för energieffektivisering” som löper mellan år 2016–2019 har 132 företagsbesök genomförts till och med oktober år 2018. Under projektperioden är målet att genomföra 276 företagsbesök, som syftar till att öka företagets arbete med energieffektivisering och på så sätt minska företagets klimatpåverkan. Energieffektiviseringen kan även leda till ökade konkurrensfördelar och därmed ökad tillväxt.

Efter cirka 3,5 år har det EU-finansierade projektet Kraftsamling Biogas II avslutats. Den största framgången för projektet är den biogasöverenskommelse som träffats mellan Region Jönköpings län och länets kommuner, som innebär en betydande satsning på biogas som fordonsbränsle i länet. Ansökan om ett nytt projekt, FASTR – snabbare omställning till fossilfria transporter i Jönköpings län, är inskickad och förväntas starta i januari år 2019.

Miljöpåverkan från konsumtion av varor och tjänster

Under året har det inte hänt så mycket inom området konsumtion, men tre exempel har identifierats. Naturskyddsföreningen i Jönköping har anordnat en workshop för att främja reparationer av produkter som kläder, elektronik och möbler för att minska konsumtionen av nya produkter. Dessutom kartläggs reparatörer och information sprids om var de finns. Region Jönköpings län kartlägger användningen av engångsprodukter. Dessutom undersöks alternativ till dagens användning, både gällande ökad användning av flergångsprodukter och ingående material i engångsprodukterna. I Värnamo kommun återanvänds kommunens möbler genom en gemensam andrahandsmarknad, som kan bidra till minskad konsumtion av nyproducerade varor.

Referenser

1. Länsstyrelsen, 2018. Grön handlingsplan. 2018:21.
[<https://www.lansstyrelsen.se/jonkoping/tjanster/publikationer/2018/201821-gron-handlingsplan.html>]
2. Energikontor Norra Småland, 2018. Hela RESAN. [<https://www.rjl.se/helaresan>]
3. Region Jönköpings län. Handlingsplan 2018–2019 till strategin ”Tillsammans för jämlik hälsa och ett bra liv i Jönköpings län, RJL 2017/3229.
[https://utveckling.rjl.se/globalassets/utveckling-i-jonkopings-lan/strategier-och-handlingsplaner/strategin-tillsammans-for-jamlik-halsa-och-ett-bra-liv-i-jonkopings-lan/handlingsplan_jamlik-halsa_2018-2019-2.pdf]
4. Länsstyrelsen, 2018. Regional tankesmedja: ett inkluderande friluftsliv.
[<https://www.lansstyrelsen.se/jonkoping/kalenderhandlingar---jonkoping/2018-06-19-regional-tankesmedja-ett-inkluderande-friluftsliv.html>]

5. June Avfall & Miljö, 2018. Hämta och lämna byggavfall på Jönköpings sortergård. [<https://juneavfall.se/artiklarna/artikelarkivet/2018-08-14-hamta-och-lamna-byggavfall-pa-jonkopings-sortergard.html>]
6. Länsstyrelsen, 2018. Hela Människan vinnare av 2018 års Klimatpris. [<https://www.lansstyrelsen.se/jonkoping/om-lansstyrelsen-i-jonkoping/nyheter-och-press/nyheter---jonkoping/2018-09-24-hela-manniskan-vinnare-av-2018-ars-klimatpris.html>]
7. Region Jönköpings län, 2018. Regional livsmedelsstrategi för Jönköpings län 2030. [<https://utveckling.rjl.se/strategier--handlingsplaner/livsmedelsstrategin/>]
8. Tranås kommun, 2018. Kretsloppsprojektet – Aneby & Tranås. [<https://www.tranas.se/kommunpolitik/projekt/hallbartkretsloppforsmaavlopp.8251.html>]
9. TUC Yrkeshögskola, 2018. Soleltekniker. [<https://www.tucsweden.se/yrkeshogskola/vara-utbildningar/soleltekniker/>]

Begränsad klimatpåverkan

Utvecklingen för klimatet är oroande. Koldioxid och andra växthusgaser som vi människor släpper ut i atmosfären leder till ett varmare globalt klimat. Förbränning av fossila bränslen för el och värme, i industriprocesser och för transporter svarar för det största bidraget till klimatförändringen. Samtidigt finns stora möjligheter att minska utsläppen.

Åtgärdsarbete för att nå miljökvalitetsmålet

Åtgärder på regional nivå

- År 2017 inleddes ett arbete med att ta fram en länsgemensam trähusbyggnadsstrategi för att öka andelen trä i byggandet¹. Som en del i detta arrangerar Klimatrådet i samarbete med aktörer i Jönköpings län en trähuskola för att öka kunskapen och utveckla trähusbyggandet i länet. Insatsen belyser även flera samhällssektorer såsom ”ekonomi och arbetstillfällen”, ”Risk, skydd och försäkring” och ”Klimat, miljö och byggnation”.
- Sedan år 2017 har Klimatrådet initierat en satsning att lyfta fördelar med den svenska maten². I denna satsning ingår en inspirationsmeny med recept för offentliga och privata kök, för att minska matsvinn i kommunala verksamheter samt en debattartikel om klimat och livsmedelsproduktion.
- Under året har Region Jönköpings län infört en strategi för förnybara drivmedel. Region Jönköpings län har idag 460 fordon som till 67 procent tankas med bensin eller diesel, resten med förnybara drivmedel som etanol, el eller gas. Med nuvarande takt byts fordonsparken ut på tre och ett halvt år. Satsningen innehåller även ett förslag om att verka för laddinfrastruktur för poolbilar, besökare samt personal.
- Flertalet organisationer driver i samverkan med Klimatrådet en projektsatsning inom effektlager³. Åtgärden syftar till att förlänga livslängden på bilbatterier för att kunna utnyttja dessa för att skapa effektbalansering. Syftet är att kunna underlätta lagring av förnybar el, förlänga livslängden på litium-jonbatterier samt minska effektbelastningen på nätet. Första delen av åtgärden är genomförd och år 2018 färdigställdes en referensanläggning.
- Mellan år 2017–2018 pågick tävlingen Solmatchen, inom vilken Klimatrådet utmanade resten av länet att installera flest solceller under ett år⁴. Åtgärden syftade till att, genom tävlan, uppmuntra till en kraftig och snabb utbyggnad av solceller och resulterade i att många organisationer och privatpersoner valde att fatta beslut om att installera solceller.
- Region Jönköpings län har tagit beslut om en omfattande investering i solceller. Alla länets sjukhus, vårdcentraler och naturbruksgymnasium ska få solceller. Även bussdepåer, stall och Kulturhuset Spira omfattas. När investeringen är genomförd ska solcellerna totalt producera tre gigawattimmar per år, sju procent av Region Jönköpings läns elanvändning.

- Sedan år 2018 finns Solkalkylatorn, en åtgärd som syftar till att visualisera solkraftsproduktionen i länet samt för respektive kommun⁵. Även företag kan visa upp sin solkraftsproduktion på denna portal. Syftet är att skapa intresse för solenergi och belysa hur organisationer kan bli självförsörjande på egenproducerad sol.

Åtgärder på kommunal nivå

- Under åren 2017 och 2018 har flertalet av länets kommuner tagit steg framåt för att främja fossilfria alternativ i sina egna fordonsflottor. Tranås och Vaggeryds kommuner satsar på elbilar, medan Värnamo och Sävsjö kommuner satsar på biogasbilar och elbilar. Värnamo kommun har även valt att satsa på HVO för tyngre transporter. Sävsjö har även arbetat med samordnade varuleveranser.
- Flertalet av länets kommuner har fattat beslut om att installera solceller. Sävsjö, Vaggeryd och Nässjö kommuner planerar eller har redan installerat solceller under år 2017–2018.
- Under perioden har länets kommuner arrangerat Solsafari, en aktivitet där privatpersoner, företag och kommuner under en gemensam dag visar upp sina solcellsanläggningar. Syftet med insatsen är att öka intresset för solceller och för att visa att sol är lämplig för många typer av verksamheter och fastigheter. Insatsen har uppmärksammats nationellt via Fossilfritt Sverige, i media och podcasts⁶.

Åtgärder inom näringslivet

- Sedan starten av Klimatklivet år 2015 är 132 åtgärder beviljade lokalt klimat investeringsstöd för att minska växthusgasutsläppen i länet. Totalt har 221 miljoner kronor beviljats i stöd till åtgärder⁷, såsom energikonverteringar. Många beviljade investeringar är även infrastruktursatsningar, såsom tankstationer för biogas och laddstationer.

Länsstyrelsen leder och samordnar det regionala energi- och klimatarbetet för att bidra till kraftigt minskad klimatpåverkan och att Sverige ska klara energiomställningen.

Länsstyrelsens arbete utgår ifrån den utvecklade samverkan som har pågått sedan år 2011 inom ramen för Klimatrådet, där både kommuner, myndigheter, företag och organisationer ingår⁸.

Länsstyrelsen leder och samordnar det regionala energi- och klimatarbetet för att bidra till kraftigt minskad klimatpåverkan och att Sverige ska klara energiomställningen.

Länsstyrelsens arbete utgår ifrån den utvecklade samverkan som har pågått sedan år 2011 inom ramen för Klimatrådet, där både kommuner, myndigheter, företag och organisationer ingår⁸.

Tillstånd och målbedömning för miljö kvalitetsmålet

Enligt aktuell forskning innebär effekterna av redan utsläppta växthusgaser en ökning av medeltemperaturen på minst två grader. Samtidigt fortsätter de globala koldioxidutsläppen att öka och kan nå 40 miljarder ton redan år 2020. För att målet ska nås krävs kraftfulla internationella åtaganden och att ambitionsnivån signifikant höjs. Nya, förändrade

styrmedel måste till inom flera områden för att ett effektivt arbete ska få långsiktigt genomslag.

Den största utmaningen för länet ligger inom den kraftigt fossilberoende transportsektorn. Biogasen har därmed en viktig roll där kostnadseffektiva stöd, både för produktion och för distribution, är angelägna. Utökad publik och icke-publik laddinfrastruktur för elfordon är också en nödvändighet för att kunna minska utsläppen från transporter. Länets arbete tar viktiga steg framåt och många insatser görs, men takten behöver höjas kraftigt inom samtliga områden för att möjliggöra en snabbare omställning mot ett hållbart samhälle.

Länet har dock goda förutsättningar att bli ett plusenergilän senast år 2050 genom ett fortsatt aktivt klimatarbete. Med det menas att energianvändningen ska minska samtidigt som produktionen av förnybar energi ska öka så att det uppstår ett överskott som kan säljas till andra län och länder. Det pågår ett intensivt arbete med att driva energi- och klimatfrågorna framåt, bland annat genom Klimatrådet. Arbetet bidrar till att stärka samverkan i länet och hitta åtgärder för att minska energiförbrukningen och möjliggöra energieffektivare transporter exempelvis.

Det nya klimatramverket ger mer långsiktiga förutsättningar för Länsstyrelsens olika uppdrag inom området⁹. De nationella satsningarna stödjer det regionala klimatarbetet och de nationella målen harmoniserar med regionala mål. Länsstyrelsen arbetar med att sprida huvuddragen från ramverket i länet. Det är positivt att det även nationellt arbetas mer med samverkan och inrättats ett klimatpolitiskt råd.

Färdplanerna för fossilfrihet och ökad konkurrenskraft kan bidra till arbetet med klimat- och energiomställningen i länet¹⁰. Färdplanerna kompletterar länets klimat- och energistrategi och visionen om att bli ett plusenergilän¹¹. Länets strategiska läge mellan de tre storstadsregionerna fungerar som ett nav för logistik och transporter och utvecklingen inom logistiksektorn är mycket stark. Därmed finns förutsättningar för en särskilt framträdande roll för åkerinäringen med tillhörande färdplan. Till största delen täcks länet av skog och därför är även skogsnäringen en stark bransch som med tillhörande färdplaner är särskilt relevanta för länet. Länet är känt för sin entreprenörsanda och företagstraditionen med många små och medelstora företag som i allt högre utsträckning arbetar på en internationell marknad, samtidigt som länet är ett intressant område för turismnäringen. Branscher och tillhörande färdplaner som berör dessa områden har därmed potential att få stor bäring i länet.

Miljö kvalitetsmålet kopplar främst till Agenda 2030-mål 7. Hållbar energi för alla, samt mål 13. Bekämpa klimatförändringarna.

Referenser

1. Klimatrådet, 2018. Trähuskola – projekt för att öka andel trä i byggandet. [<https://klimatradet.se/projekt/>]
2. Klimatrådet, 2018. Mat. [<https://klimatradet.se/projekt/>]
3. Klimatrådet, 2018. Projekt Effektlager, steg 1 & 2. [<https://klimatradet.se/projekt/>]
4. Klimatrådet, 2018. Solmatchen. [<https://klimatradet.se/solmatchen/>]
5. Klimatrådet, 2018. Solkalkylatorn. [<https://klimatradet.se/projekt/>]

6. Fossilfritt Sverige, 2018. Kunskapshöjande solsafari. [<http://fossilfritt-sverige.se/larande-exempel/kunskapshojande-solsafari/>]
7. Naturvårdsverket, 2018. Resultat för Klimatklivet. [<http://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Bidrag/Klimatklivet/Resultat-for-Klimatklivet/>]
8. Klimatrådet, 2018. Om Klimatrådet. [<http://www.klimatradet.se/>]
9. Regeringskansliet, 2018. Ett klimatpolitiskt ramverk för Sverige. [<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2017/03/prop.-201617146/>]
10. Fossilfritt Sverige, 2018. Färdplaner för fossilfri konkurrenskraft. [<http://fossilfritt-sverige.se/verksamhet/fardplaner-for-fossilfri-konkurrenskraft/>]
11. Länsstyrelsen i Jönköpings län, 2010. Klimat-och energistrategi för Jönköpings län. [<https://www.lansstyrelsen.se/jonkoping/stat-och-kommun/miljo/energi-och-klimat.html>]

Frisk luft

Luftkvaliteten i Jönköpings län har förbättrats markant sedan 1980-talet. Förbättringen har dock avstannat under de senaste åren. Miljökvalitetsmålet är särskilt svårt att nå vid hårt trafikerade gator i tätorterna. Ett viktigt verktyg för att öka möjligheterna att nå målet är den fysiska planeringen.

Åtgärdsarbete för att nå miljökvalitetsmålet

Åtgärder på regional nivå

- Sedan år 2017 drivs det två projekt inom transporter och hållbart resande, med syfte att stötta implementering av energieffektiva transporter och bidra till ett mer hållbart resande. Projektet ”Hela RESAN – Regionalt stöd för hållbart resande i expansivt Jönköpings län” drivs av Energikontor Norra Småland, en del av Region Jönköpings län². Projektet ”Bridging the Gap – för att nå ett nollutsläpp av koldioxidekvivalenter inom transportsystem i Jönköpings län” drivs av Länsstyrelsen i Jönköpings län inom ramen för länets Klimatråd³. Projektet gynnar även luftkvaliteten.
- Region Jönköpings län har under år 2018 beslutat om att cirka 1 000 nya, säkra, cykelparkeringar ska anläggas i anslutning till tolv arbetsplatser i länet.
- Samverkansområdet för kontroll av luftkvalitet i länet har tagit fram nytt kontrollprogram för åren 2018–2020 och en ny mätstation har invigts i Jönköping.
- Den regionala transportplanen för år 2018-2029 innehåller en större satsning på gång- och cykelvägar jämfört med tidigare år.

Åtgärder kommunal nivå

- Jönköpings kommun har byggt ut och moderniserat cykelparkeringar för att möjliggöra ett ökat cyklande i Jönköpings innerstad, med syfte att minska antalet kortare bilresor. Kommunen har även startat en intern cykelpool.
- Nässjö kommun bygger under hösten ett nytt cykelgarage i anslutning till järnvägsstationen för att öka antalet cykelresor.
- Sävsjö kommun har jobbat med samordnade varuleveranser för att minska mängden transporter till kommunens verksamheter.
- Tranås kommun har ökat andelen elbilar i sin fordonsflotta. Flera andra kommuner har även köpt in elbilar och satsar på att bygga ut laddinfrastruktur.

Högst halter av luftföroreningar finns i stadsmiljö och har sin främsta källa i trafiken. Det finns starka kopplingar till klimatarbetet eftersom klimatpåverkande gaser och luftföroreningar har till stor del samma källor; trafik och energiproduktion. Det pågår ett intensivt klimatarbete i länet genom Klimatrådet och Energikontor Norra Småland. Arbetet bidrar till att stärka samverkan i länet och hitta åtgärder för att minska energiförbrukningen, möjliggöra energieffektivare transporter med mera. Arbetet pågår inom det regionala åtgärdsprogrammet Minskad klimatpåverkan⁴.

För att kunna sätta in rätt åtgärder är det viktigt att övervaka hur situationen verkligen ser ut i länet. Luftvårdsförbundet och kommunerna i länet bildade därför under år 2013 ett samverkansområde för övervakning av luftkvalitet i länet. Under år 2017 reviderades övervakningsprogrammet. Våren 2018 invigdes en ny mätstation i centrala Jönköping där föroreningshalterna visualiseras i realtid genom belysningen. Mätstationens invigning fick stort genomslag i lokal media och var ett bra tillfälle att lyfta luftkvalitetsfrågorna. Resultat av mätningarna visas i realtid på en webbsida⁵.

Tillstånd och målbedömning för miljökvalitetsmålet

Mätningarna och beräkningarna i länet visar att målet inte är uppnått och inte kommer att kunna nås med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Trenden är neutral då det inte längre går att se en säkerställd nedåtgående trend av halterna av de viktigaste luftföroreningarna. De luftföroreningar för vilka det finns data för under de senaste åren visar på att målet inte klarades under år 2017.

Åtgärder för att förbättra luftkvaliteten behöver genomföras på alla nivåer, både nationellt och internationellt. Ett viktigt verktyg för att förbättra luftkvaliteten är den fysiska planeringen. En del av luftföroreningarna har sitt ursprung i andra länder, marknära ozon är det tydligaste exemplet på detta. Internationella avtal och överenskommelser är därför viktiga för att målet ska kunna nås.

I länet, liksom landet i övrigt, har andelen dieslbilar ökat de senaste åren. Denna förändring av fordonsflottan har en negativ inverkan på chanserna att nå målet eftersom dieslbilar generellt sett har högre kväveoxidutsläpp än bilar med andra drivmedel. Körsträckan per invånare och år är längre i länet än för landet som helhet². För att målet ska kunna nås måste både bilanvändandet i tätorter och användningen av dubbdäck i tätortsmiljöer minska.

Det finns flera luftföroreningar som har en negativ effekt på både hälsa och miljö. Under år 2017 genomfördes mätningar av luftkvalitet i Jönköpings tätort samt modellberäkningar i länets alla kommuner. De flesta överskridandena av miljömålets preciseringar med avseende på luftkvalitet sker på hårt trafikerade gator. I bakgrundsmiljöer, som är de miljöer människor mest vistas i, är situationen i regel bättre. Halterna av luftföroreningar kan variera mellan åren, bland annat beroende på väder.

Kvävedioxid

Kvävedioxid påverkar lungfunktionen och fungerar även som en markör för andra luftföroreningar. Där det finns höga halter av kvävedioxid finns det ofta höga halter av andra skadliga ämnen. Mätningar finns i Jönköping och där har halterna sjunkit de senaste 20 åren, men halterna i gatumiljö ligger fortfarande över miljömålet. År 2017 tangerade årsmedelhalten miljömålet i Jönköping. Beräkningar på andra gator i kommunen indikerar dock att miljömålet överskrids på flera av dem. Beräkningar från övriga kommuner i länet tyder på att miljömålet där klaras, med undantag för Nässjö kommun³.

Partiklar

Partiklar är den luftförorening som orsakar störst hälsoproblem i Sverige. De bildas främst vid slitage av vägbanan, samtidigt som dubbdäcksanvändning är en stor bidragande orsak. Mätningar under år 2017 visar att miljömålet för årsmedel av partiklar klarades i Jönköping.

Modellberäkningar indikerar däremot att det överskreds på andra gator i Jönköping. Halterna ligger dock under miljö kvalitetsnormen. Flera kommuner hade halter över miljömålet under 2016 men klarade miljömålet under 2017. Under slutet av 2000-talet var riskerna stora att normen skulle överskridas i Jönköpings kommun, som därför fick i uppdrag av regeringen att ta fram ett åtgärdsprogram för partiklar. En åtgärd som har genomförts är en informationskampanj med syfte att minska dubbdäcksanvändningen i kommunen.

Bensen

Den största källan för bensen är biltrafiken, men även vedeldning är en betydande källa i vissa orter. Modellberäkningar tyder på att miljömålet för bensen överskreds år 2017 för Eksjö, Gislaved, Jönköping, Nässjö, Tranås, Vetlanda och Värnamo kommuner³. Detta innebär en minskning i antal kommuner jämfört med tidigare år.

Marknära ozon

Marknära ozon bildas genom en kemisk reaktion mellan kväveoxider och flyktiga organiska ämnen i närvaro av solljus. Halterna är därför till stor del väderberoende. Dessa ämnens största källor är trafik och vissa industriprocesser. De kan spridas över stora avstånd och den största delen marknära ozon som förekommer i länet har sitt ursprung utomlands. Marknära ozon bryts ned av kvävedioxid som släpps ut av trafiken. Det är därför lägre halter i tätorterna än på landsbygden. Höga halter marknära ozon kan påverka andningsvägarna negativt. Mätningar har genomförts i Asa under åren 2007–2010, samt år 2012. Under samtliga dessa år överskreds miljömålet.

Ozonindex

Marknära ozon är skadligt både för hälsan och för växter, vilket orsakar ett stort skördebortfall. Kostnaden för bortfallet har beräknats till 500 miljoner kronor varje år i Sverige⁶. Mätningar inom ozonmättnätet visar att det under år 2017 var låga halter av marknära ozon jämfört med tidigare år, undantaget 2015 och 1998⁷. Miljömålet klarades vid mätstationerna i länet och omkringliggande län.

Frisk luft kopplar främst till Agenda 2030-mål 3. Hälsa och välbefinnande.

Referenser

1. Länsstyrelsen i Jönköpings län, meddelande 2015:37. Hälsans miljömål, Åtgärdsprogram 2016–2020
2. Energikontor Norra Småland, [<https://rjl.se/energikontoret/pagaende-projekt/helaresan/>], Hämtat 2018-10-11
3. Klimatsynk, 2018. Bridging the Gap. <http://klimatsynk.se/projektportfoljer/hallbara-transporter/bridging-the-gap--for-att-na-ett-nollutslapp-inom-transportsystem-i-jonkopings-lan.html>, Hämtat 2018-10-11
4. Länsstyrelsen i Jönköpings län, meddelande nr 2018:34. Minskad klimatpåverkan – åtgärdsprogram 2015–2019 Jönköpings län, reviderat 2017
5. Jonkopingsluft.se, 2018. [www.jonkopingsluft.se]
6. IVL, En ekonomisk utvärdering av inverkan av marknära ozon på växtligheten i Sverige i relation till föreslagna miljömål, 2006, rapport B1678
7. IVL, Ozonmättnätet i södra Sverige. Marknära ozon i bakgrundsmiljö i Södra Sverige – resultat för 2017, rapport C 288

Bara naturlig försurning

Försurning är fortfarande ett stort miljöproblem i Jönköpings län, särskilt i de västra delarna. Det är omöjligt att nå målet till år 2020. Det tar lång tid för naturen att återhämta sig och det krävs att kalkning av sjöar och vattendrag fortsätter för att inte negativa effekter på biologin ska uppstå.

Åtgärdsarbete för miljö kvalitetsmålet

Åtgärder på regional nivå

- Skogsstyrelsen genomför projekt för att öka askåterföringen.
- Länsstyrelsen har tagit fram planer för markkalkning i två kalkåtgärdsområden.

Åtgärder på kommunal nivå

- Kalkning genomförs i sjöar och på våtmarker. Drygt 300 sjöar och 600 våtmarker ingår i åtgärden.
- Projektet Hela resan syftar till att främja hållbara resvanor vid tjänsteresor och arbetspendling.
- Aska från kommunala kraftvärmeverk, främst Torsvik utanför Jönköping, återförs till skogen.

Övriga åtgärder

- Askåterföring har genomförts på cirka 2 300 hektar.

De största källorna till de sura svavel- och kväveföreningarna är energiproduktion och trafik då de främst bildas genom förbränning av fossila bränslen. Därför finns det starka kopplingar till klimatarbetet och det regionala åtgärdsprogrammet för Minskad klimatpåverkan¹. Åtgärdsprogrammet Minskad klimatpåverkan¹ har under år 2017 reviderats. Exempel på en åtgärd för att minska biltrafiken i länet är projektet Hela resan som pågår till år 2020².

Den största regionala orsaken till försurning är skogsbruket. Grenar och toppar (grot) som förr lämnades i skogen, används nu ofta som biobränslen. Uttaget av grot leder till att näringsämnen inte återförs till skogsmarken. I länet har skogsbrukets bidrag till försurningen beräknats till mellan 40 och 70 procent beroende på om enbart stam eller även grot och stubbar skördas. Grot används till biobränslen. Försurning orsakad av skogsbruket kan motverkas genom att aska från förbränning av biobränslen återförs till skogen. År 2017 återfördes aska på cirka 2 300 hektar i länet, vilket ligger på samma nivå som för år 2016 men är en mycket kraftig ökning jämfört med tidigare år. En stor anledning till ökningen är att askan från Torsviks nya biobränslepanna, som öppnade år 2015, har börjat spridas i länet. Trots de senaste årens ökning sker askåterföringen i alldeles för liten skala. Grot-uttag har anmälts för ca 4 500 hektar i länet under år 2017³. Skogsstyrelsen informerar även om askåterföring i sin rådgivning.

För att förhindra att försurningen slår ut växt- och djurliv i vattendrag och sjöar kalkas ett flertal av dem. Kalkning är en konstgjord andning och fungerar livsuppehållande för många

arter i försurade sjöar och vattendrag. Länet behov av kalkningsinsatser är fortsatt stora och idag åtgärdas avrinningsområden motsvarande 40 procent av länets yta. De senaste åren har medelstilleddningen till kalkningen minskat. Det är osäkert om det går att spara mer utan att negativa effekter i försurade sjöar och vattendrag uppstår och att möjligheterna att nå miljö kvalitetsmålet försämras.

Tillstånd och målbedömning för miljö kvalitetsmålet

Bedömningen att målet inte kommer att kunna nås med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder är samma som föregående år. Utvecklingen i miljön är positiv.

Försurning är ett av länets största miljöproblem. Orsakerna är att länet har tagit emot mycket nedfall av försurande ämnen som förts hit med vindarna från Europa, samt att delar av länet har en kalkfattig berggrund. Länet västra och sydvästra delar är värst utsatta. Delar av länet klassas som mycket kraftigt försurningspåverkat. Nedfallen av försurande ämnen har minskat de senaste åren och trenden för pH och alkalinitet (buffertförmågan) är svagt ökande i ytvatten i länet. Fortfarande överskrider nedfallet av kväve den kritiska belastningen i länet men utvecklingen i miljön är svagt positiv. Eftersom nedfallet orsakas av luftföroreningar som nästan uteslutande har sitt ursprung utanför länet kommer sannolikt inte åtgärder som genomförs i länet påverka nedfallet här. Dock kan länets utsläpp påverka andra delar av landet och måste därför minska.

Inom arbetet med EU:s vattendirektiv bedöms en tredjedel av alla vattenförekomster i länet inte uppnå god status avseende försurning.

Internationella avtal och överenskommelser är nödvändiga för att målet ska kunna nås i länet. Särskilt två internationella avtal har varit viktiga för minskade utsläpp och därigenom nedfallet; EU:s takt direktiv och Göteborgsprotokollet. Det är viktigt att detta arbete fortsätter och att reglerna och taken skärps ytterligare.

Nedfall av luftburna svavel- och kväveföreningar

Det sura nedfallet av svavel- och kväveföreningar är den största orsaken till försurningen i länet. Sedan 1980-talet har svavelnedfallet minskat med 90 procent. Nedfallet till skogsmarken i länet ligger nu på 1–2 kg per hektar och år, vilket är inom ramarna för vad marken beräknas tåla på sikt. Nedfallet av kväve visar inte en lika positiv utveckling som svavel⁵. För att målet ska nås på sikt måste det sura nedfallet minska ytterligare. Det tar lång tid för naturen att återhämta sig och det går ännu inte att se någon återhämtning i markvattnet. Det syns inte heller någon ökning av pH på någon av de platser i länet där markvattnenkemi mäts, vilket tyder på att återhämtningen av försurningen är mycket liten. Marker med mycket utarmade förråd av baskatjoner (buffrande ämnen) kommer sannolikt inte att återhämta sig på naturlig väg och därmed inte heller sjöar och vattendrag i området.

Försurningen påverkar biologisk mångfald

I länet finns cirka 400 vattenkemilokaler med syfte att följa upp kalkning och försurning. En parameter som mäts på några av lokalerna är oorganiskt aluminium, som är den giftigaste formen av aluminium och som kan bildas när pH understiger 6,0. Ämnet kan bland annat orsaka skador på gälarna hos vissa vattenlevande djur. År 2017 utfördes 125 analyser, där inget vattenprov innehöll skadligt höga halter av oorganiskt aluminium i kalkningsverksamhetens målpunkter. Det genomförs även biologiska undersökningar,

bland annat elfisken och bottenfaunaundersökningar. Under år 2017 var kalkningsverksamhetens mål för biologin uppnådda i 89 procent av längden vattendrag i länet⁴.

Det är positivt att det även arbetas med internationella mål som Agenda 2030. Miljökvalitetsmålet Bara naturlig försurning kopplar till mål 6. Rent vatten och sanitet, samt mål 15. Ekosystem och biologisk mångfald.

Referenser

1. Länsstyrelsen i Jönköpings län, meddelande nr 2018:24. Minskad klimatpåverkan, Åtgärdsprogram 2015–2019 Jönköpings län
2. Hela resan, Region Jönköpings läns webbplats 2018-10-10, <https://www.rjl.se/helaresan>
3. Arbetsmaterial, Skogsstyrelsen
4. Länsstyrelsen i Jönköpings län, Verksamhetsberättelse för kalkningsverksamheten i Jönköpings län 2017, dnr 581-1543-2018.
5. IVL Svenska miljöinstitutet, 2018, rapport C315, Tillståndet i skogsmiljön i Jönköpings län, resultat till och med 2016/2017

Giftfri miljö

Kunskap saknas om många kemikaliers långsiktiga effekter och deras förekomst i naturen. Det krävs insatser som beslutade styrmedel, riktade åtgärder och förändrade beteenden. Mängden kemikalier i omlopp är så stor att målet inte är möjligt att nå även om alla utsläpp av farliga ämnen skulle upphöra.

Åtgärdsarbete för att nå miljökvalitetsmålet

Åtgärder på regional nivå

- I arbetet med vattenförvaltningen har relevanta kemiska ämnen analyserats i ytvatten, grundvatten och sediment i områden med påverkan från förorenade områden och miljöfarlig verksamhet.
- Inom miljöövervakningen av miljögifter har metaller i abborre analyserats i några sjöar och inom screeningen av miljögifter genomfördes mätningar av kemiska ämnen i och nedströms avloppsreningsverk. Cirka 230 organiska ämnen analyserades i sju reningsverk och elva recipienter. En rapport för miljöövervakning år 2014 – 2016 sammanställts¹
- Som en åtgärd inom åtgärdsprogrammet för hälsans miljömål har kvicksilver analyserats i matfisk från sjöar med stort fritidsfiske.
- Miljösamverkan Jönköpings län har tagit fram ett handläggarstöd för dagvatten och anordnar en utbildning om dagvatten.
- Det har genomförts tillsynsprojekt av miljöfarlig verksamhet där prioritering görs utifrån miljökvalitetsnormer för ytvatten. Material har tagits fram för att öka kunskapen kring vattenförekomsten, verksamhetens vattenutsläpp och dess påverkan samt för att identifiera möjliga åtgärder.
- Region Jönköpings län arbetar med att rensa bort leksaker och pedagogiskt material inom sjukvården som kan innehålla skadliga ämnen.
- Region Jönköpings län bedriver även projektet ”Läkemedel och miljö”. Som ett led i detta införs miljöbedömning vid förskrivning av läkemedel, där fokus ligger på ett antal substanser eller läkemedelsgrupper där en minskad miljöbelastning kan uppnås. Detta medför även en säkrare och effektivare behandling för patienter.
- För att minimera skadliga ämnen inom byggmaterial arbetar Region Jönköpings län med att öka andelen byggmaterial med hög miljöklassning., Målsättningen ligger på 80 procent.
- Ett seminarium om upphandling och giftfri miljö har genomförts tillsammans med Upphandlingsmyndigheten och Kemikalieinspektionen. Syftet var att öka kunskapen om upphandling som verktyg och vikten av att arbeta förebyggande och strategiskt för att minska riskerna med miljö- och hälsofarliga kemikalier i varor.

Åtgärder på kommunal nivå

- Miljösamverkan Jönköpings län har tagit fram gemensamma bedömningsgrunder vid hantering av ärenden med massor i kommunerna och på Länsstyrelsen.
- Tillsyn har skett angående utfasning av farliga kemikalier och förorenade områden.
- Utfasning av farliga ämnen i byggbranschen sker i länets kommuner.

- Arbetet med giftfri förskola fortsätter. I Sävsjö kommun har beslut fattats om att en planerad nybyggnation av en förskola ska bli giftfri. Dessutom har ett kommunövergripande projekt startat kring kemikaliesmarta förskolor och innefattar såväl utbildning som handlingsplan.
- Nässjö kommun bedriver projektet ”Giftfri sjukvård för barn”, som innebär att leksaker och pedagogiskt material som kan innehålla skadliga ämnen rensas ut från väntrum och lekrum. Parallellt görs det också en upphandling för inköp av leksaker fria från ämnen som kan vara farliga.

Åtgärder inom näringslivet

- Undersökning och sanering av förorenade områden sker kontinuerligt.

Tillståndet och målbedömning för miljö kvalitetsmålet

Målet nås inte och är inte möjligt att nå till år 2020 med befintliga och beslutade styrmedel, åtgärder eller förändrade beteenden. Tillräckliga underlag för utvecklingen i miljön saknas och det är inte möjligt att se någon utvecklingsriktning.

Konsumtionen har ökat med 46 procent sedan början av 1990-talet². Ökad konsumtion, av till exempel varor, kläder och kemiska produkter, leder till en ökad kemikalie- och varuproduktion samt en ökad mängd avfall och därmed ökad spridning av farliga ämnen. Många konsumenter är inte medvetna om den miljöpåverkan som konsumtionen eller användningen innebär, samt att den statistik som finns inte är fullständig. Miljö kvalitetsmålet kopplar till Agenda 2030-mål 12. Hållbar konsumtion och produktion, vilket även är det mål Sverige har störst utmaning att nå.

Mängden nya kemikalier fortsätter att öka. Ämnen som är spridda i miljön eller finns lagrade i varor, byggnader och i förorenade områden kan påverka människor och miljö under lång tid. Framför allt barn och kvinnor i fertil ålder är särskilt känsliga för miljögifter. För att minska den sammanlagda exponeringen för kemiska ämnen behövs effektiva styrmedel och åtgärder från internationell till lokal nivå. Här har miljöövervakningen en viktig uppgift. Användningen av särskilt farliga ämnen kan förväntas minska framöver tack vare flera direktiv och internationella konventioner som kräver begränsningar. Till exempel har beslut tagits som minskar barns exponering för farliga ämnen. Nya ämnen med okända verkningar framställs dock kontinuerligt.

Kommunernas och Region Jönköpings läns arbete med giftfri vardag fortsätter. Insatser som minskar barns exponering av farliga ämnen sker genom exempelvis giftfri vardag samt användningen av de kriterier som finns för upphandling för minskad förekomst av miljö- och hälsofarliga ämnen. Att rikta in sig mot barns miljöer är viktigt då barn är känsligare än vuxna. Kommunerna behöver därför fortsätta prioritera tillsynen samt det förebyggande arbetet, men även kommunövergripande insatser och handlingsplaner för att få en spridning och förankring i verksamheten. Inom andra områden, såsom utfasning av kemikalier i byggbranschen har arbetet inte kommit lika långt. Bidraget till bostadsbyggandet har inte fått önskad effekt som styrmedel då det upplevs som krångligt och komplicerat, vilket medför att det inte används i den utsträckning som är möjlig.

Tillsynen är ett viktigt redskap både mot pågående miljöfarlig verksamhet och inom förorenade områden. Inom förorenade områden är en av utmaningarna att till åtgärder inom fler områden. Därmed behövs ett flyttat fokus från det inventeringsarbete som pågått under flera år för att göra det möjligt att nå miljökvalitetsmålet till år 2020. För att detta ska ske behövs en tydlighet från nationella myndigheter, men även tillsynsvägläddande insatser. Nya etappmål skulle kunna ge en tydlighet som idag saknas och även vara en fortsättning på arbetet efter år 2020. Att åtgärda förorenade områden är en viktig del för att uppnå giftfri miljö men även Agenda 2030-målen 3. Hälsa och välbefinnande, 6. Rent vatten och sanitet samt 11. Hållbara städer och samhällen.

Det råder osäkerhet kring hur klimatförändringarna påverkar förorenade områden och pågående miljöfarlig verksamhet, till exempel genom risk för ökad spridning av föroreningar och utsläpp. Detta är något som behöver lyftas i prövningen av miljöfarlig verksamhet, både när det gäller lokalisering och åtgärder på platsen, samt i tillsynen för att förebygga påverkan. Denna aspekt av målet har koppling till Agenda 2030-målen 13. Bekämpa klimatförändringar och 6. Rent vatten och sanitet.

Referenser

1. Länsstyrelsen, 2018. Miljögiftsundersökningar i Jönköpings län 2014 – 2016.
[<https://www.lansstyrelsen.se/download/18.4da86a5a16488a299bc9a7f/1531911306397/2018-13%20Milj%C3%B6giftsunders%C3%B6kningar%20i%20J%C3%B6nk%C3%B6pings%20l%C3%A4n%202014%20%E2%80%93%202016.pdf>]
2. Världskoll (Svenska FN-förbundet), 2018. Konsumtion.
[www.varldskoll.se/fokus/konsumtion]

Skyddande ozonskikt

Ozonlagret har förmågan att laga sig själv genom att syre övergår till ozon när det utsätts för UV-strålning. Eftersom detta är en långsam process kommer problemen med tunt ozonskikt att finnas kvar lång tid framöver.

Åtgärdsarbete för att nå miljökvalitetsmålet

Åtgärder på regional nivå

- I Jönköpings län utförs projektet Greppa Näringen. Rådgivning ges till lantbrukare angående kväveläckage med syftet är att minska övergödningen och utsläppen av växthusgaser.

Åtgärder på kommunal nivå

- I kommunerna sker kontinuerlig insamling av kasserade kyl- och frysskåp.
- Flera kommuner i länet jobbar med att öka solskyddet på skolgårdar.

Tillståndet och målbedömning för miljökvalitetsmålet

Montrealprotokollet har medfört att såväl utsläpp som halter av flertalet ozonnedbrytande ämnen minskat markant. Detta har hittills resulterat i en cirka 98 % utfasning¹. Många ämnen har lång nedbrytningstid, vilket innebär att ozonlagret kommer påverkas under en längre tid. Dessutom finns många av ämnena kvar i olika produkter som fortsätter att läcka. För att minska utsläppen av ozonnedbrytande ämnen är det därför viktigt att produkter som innehåller dessa ämnen tas omhand som farligt avfall. Det gäller till exempel kylar, frysar och luftkonditioneringsanläggningar. Vad gäller hantering av ozonnedbrytande ämnen i kylar och frysar finns redan idag fungerande system för omhändertagande.

De nationella utsläppen av ozonnedbrytande ämnen är relativt låga och fortsätter att minska. De består till största delen av CFC (klorfluorkarboner) från uttjänta produkter². Dock finns det utsläpp av andra ämnen som lustgas, som bryter ned ozonskiktet och bidrar till växthuseffekten, där utsläppen istället ökar. Uttunnningen av ozonskiktet har avstannat och mycket tyder på att återväxten påbörjats. I bedömningen finns dock osäkerheter, dels i det vetenskapliga underlaget kring bland annat klimatets och växthusgasernas påverkan och dels på grund av att ozonskiktet uppvisar stora naturliga variationer³. Här blir övriga andra styrmedel och åtgärder för att minska utsläppet av växthusgaser viktiga, till exempel Greppa Näringen som erbjuder rådgivning om kväveläckage till lantbrukare, nätverket har cirka 240 lantbrukare som medlemmar.

En följd effekt av ett tunt ozonskikt är att UV-strålningen blir starkare. Det medför att risken att drabbas av hudcancer ökar. I länet syns en ökande trend av antalet dokumenterade fall av hudcancer, både av malignt melanom och ej malignt melanom. Sedan år 2000 har antalet nya hudcancerfall mer än dubblats⁴. Störst är ökningen bland män. Åtgärderna kring skyddande ozonskikt ingår i åtgärdsprogrammet Hälsans miljömål år 2016–2020, dessa är dock inte tillräckliga för att nå målet. För att på sikt få antalet hudcancerfall att minska krävs en attitydförändring av människors hälsovanor. I dag är det fortfarande ett sundhetstecken att vara brun.

I länet behöver arbetet med att ta hand om ozonnedbrytande ämnen i rivningsavfall samt omhändertagande av gamla kyl- och frysanläggningar fortsätta. Det sker ingen kontinuerlig tillsyn av illegala transporter inom länet och det saknas generellt information om uppföljning av CFC-haltigt byggavfall. Kunskap kring ozonnedbrytande ämnen i rivningsavfall behöver stärkas i samtliga led, från beställare av rivning till slutlig omhändertagande av avfallet.

Miljö kvalitetsmålet kopplar till Agenda 2030-målen 3. Hälsa och välbefinnande, samt 13. Bekämpa klimatförändringar.

Referenser

1. Naturvårdsverket, 2018. Nationella utsläpp av CFC.
[<https://www.miljomal.se/Miljomalen/Alla-indikatorer/Indikatorsida/?iid=78&pl=1>]
2. Naturvårdsverket, 2018. Ozonskiktets tjocklek.
[<https://www.miljomal.se/Miljomalen/Alla-indikatorer/Indikatorsida/?iid=306&pl=1>]
3. Naturvårdsverket, 2018. Hudcancerfall – malignt melanom.
[<https://www.miljomal.se/Miljomalen/Alla-indikatorer/Indikatorsida/?iid=73&pl=1>]

Säker strålmiljö

Det bedrivs inget samlat återkommande regionalt arbete för miljö kvalitetsmålet. Regionalt underlag för att bedöma tillstånd och tendenser saknas, utom i någon mån för exponering för UV-strålning, där antalet hudcancerfall ökar. För att bryta trenden måste människor ändra sina solvanor.

Åtgärdsarbete för att nå miljö kvalitetsmålet

Åtgärder på regional nivå

- Region Jönköpings läns arbete med förskolegårdar fortsätter för att skapa bättre miljöer som bland annat skyddar mot strålning. Utomhusmiljöerna främjar även hälsa, inlärning och hållbarhet, exempelvis genom anläggning av naturområden och odlingar.

Åtgärder på kommunal nivå

- Det bedrivs ett läns gemensamt tillsynsprojekt av solarier för att skapa en god hygien och en säker strålmiljö på solarier. I projektet ingår att ta fram handläggarstöd med checklistor, genomföra en utbildning och en tillsynskampanj.

Tillståndet och målbedömning för miljö kvalitetsmålet

Den samlade ljusmängden i livet samt antalet gånger man bränner sig i solen ger tillsammans en ökad risk för malignt melanom och andra former av hudcancer. För att hindra att små barn och äldre utsätts för stora mängder sol bör det alltid finnas tillgång till skugga på platser där barn och gamla vistas. Möjlighet till skugga bör finnas för alla åldersgrupper och omfatta alla offentliga miljöer. Trenden för antalet nya fall av malignt melanom visar på en tydlig ökning, samtidigt som antalet fall varierar mellan åren¹.

Miljö kvalitetsmålet består av fyra preciseringar. Bedömningen är en sammanvägning av en ganska positiv bild för strålskyddsprinciper, radioaktiva ämnen och elektromagnetiska fält och av en mer problematisk bild för UV-strålning. Med styrmedel som radonbidrag för småhusägare kan radonhalten i en- och tvåbostadshus minskas. Även tekniska åtgärder kan genomföras i samband med nybyggnation och exploatering och på så sätt förebygga och minska hälsoproblem som är kopplade till radon i bostäder.

Dagens exponering för joniserande strålning och elektromagnetiska fält bedöms generellt inte innebära något miljö- eller hälsoproblem. De elektromagnetiska fältens påverkan på människan är osäker. Onödig exponering bör undvikas och försiktighetsprincipen tillämpas. För att kunna genomföra arbete på lokal nivå krävs ytterligare kunskap om hur de elektromagnetiska fälten påverkar oss.

Även om kännedomen om kopplingen mellan solning och risken för hudcancer finns hos många fortsätter cancerfallen att öka. Det medför att det finns ett behov av att se över andra vägar utöver informationskampanjer för att uppnå miljö kvalitetsmålet, såsom den nya lagen med 18-årsgräns för att sola solarier. Det är dock för tidigt att utvärdera dess påverkan för målet. För att se till att åldersgränsen efterlevs blir kommunernas tillsynsansvar viktigt. Även förbyggande insatser är av stor vikt, såsom att i planeringen av

offentliga miljöer tydligare arbeta med att se till att det finns skugga i offentliga miljöer eller ställa krav på solskydd på badstränder.

Måluppfyllelsen är i någon mån beroende av miljökvalitetsmålen Skyddande ozonskikt och God bebyggd miljö, eftersom dessa påverkar exponeringen av UV-strålning samt för God bebyggd miljö även den elektromagnetiska strålningen.

Referenser

1. Naturvårdsverket, 2018. Hudcancerfall – malignt melanom.
[<https://www.miljomal.se/Miljomalen/Alla-indikatorer/Indikatorsida/?iid=306&pl=1>]

Ingen övergödning

De stora orsakerna till övergödning i Jönköpings län är punktkällor, enskilda avlopp, interngödning i övergödda sjöar samt jordbruk. De senaste åren har betydelsefulla insatser skett som bedöms gynna miljötillståndet.

Åtgärdsarbete för att nå miljökvalitetsmålet

Åtgärder på regional nivå

- Tillsyn och provning sker av kommunala avloppsreningsverk.
- I Samlad Åtgärdsplan för Vatten (SÅV) har åtgärder som rör tillsyn miljöfarlig verksamhet (A,B;C och U-anläggningar med utsläpp till vatten) lagts till och en prioritering enligt SÅV-metodiken håller på att genomföras.
- Åtgärder sker i den övergödda sjön Ralången i ett projekt tillsammans med länsstyrelserna i Kalmar och Östergötland.

Åtgärder på kommunal nivå

- Tillsyn sker av enskilda avlopp.
- Under året har 8 nya LOVA-projekt (lokal vattenvård) startat. Dessa berör åtgärdsutredningar, VA-planer och åtgärder kopplat till dagvatten.
- Utfiskning av vitfisk samt provfiske har gjorts i Ryssbysjön, Nässjö kommun, för att minska fosforutsläppen nedströms. Projektet är delfinansierat av LOVA-medel. Även nedströms liggande Lilla Nätaren i Jönköpings kommun har provfiskats.
- Lågflödesmuddring har genomförts i Barnarpsjön, Jönköpings kommun, delfinansierat av LOVA-medel.
- Nässjö kommun har tillsammans med Vetlanda kommun fått LOVA- bidrag för att under ett år undersöka Nömmen. Syftet med projektet är att ta fram underlag om sjöns tillstånd och en aktuell källfördelning av sjöns påverkanskällor.
- I Sävsjö har fritidsområdet vid Vallsjöbaden anslutits till kommunalt VA.

Påverkan på havet

Även om länet saknar kust påverkar utsläppen här även situationen i havet. Vid länsgränsen görs mätningar för länets huvudavrinningsområden. Mätserierna visar att kvävetransporten minskat med 10 procent och fosfortransporten med 17 procent i medelvärde för åren 2014–2016 jämfört med åren 1991–1995. Uppdatering med nya siffror väntas år 2019.

Påverkan på landmiljön

Sedan år 1996 görs mätningar av kvävenedfall i länet inom mätprogrammet Krondroppsnätet. Sedan starten har kvävenedfall med nederbörd på öppet fält inte förändrats. Nedfallet till skog har ofta varit så högt att den kritiska belastningsgränsen för kväve med avseende på övergödning till skog har överskridits¹. Överskridanden kan leda till påverkan på markvegetationen i skogen, samt risk för läckage av nitrat till mark- och grundvatten.

Sedan år 2010 pågår projektet Greppa Näringen i länet. Idag är cirka 240 lantbrukare medlemmar i projektet, där prioriterade områden har identifierats enligt den regionala övergödningsplanen. Under året har arbetet med ett nytt prioriterat område påbörjats där anslutning av nya medlemmar sker.

Tillstånd i sjöar, vattendrag, kustvatten och grundvatten

Nitratnivåerna i länet bedöms följa tidigare mätningar. För fem av de kommunala grundvattentäkterna är nivån så hög (20 mg/l) att åtgärder bör vidtas för att riktvärdet inte ska överskridas på sikt². Riktvärdet (50 mg/l) har inte överskridits för någon täkt. Resultaten kanske inte representerar länet i stort då de endast täcker några grundvatten, samt att vattentäkter etableras i särskilt rena grundvatten-akviferer. Nya bedömningar för länet väntas under år 2019.

I länet används verktyget SÅV (Samlad Åtgärdsplan för Vatten). Syftet med SÅV är att samla alla åtgärder som rör vatten på ett ställe för att underlätta exempelvis planering och prioritering av åtgärder. Planen ska vara ett underlag både internt på Länsstyrelsen och bland andra aktörer som arbetar med åtgärder i vatten. I SÅV har länet delats in i 64 områden, varav en tredjedel har övergödningsproblem i olika grad. Dessutom har 36 sjöar och 46 vattendragssträckor problem med höga näringshalter. Områden och åtgärder listas på SÅV:s webbplats³.

Projektet med att åtgärda sjön Ralången planeras att slutföras under år 2019 och sker genom att avlägsna ytligt näringsrikt sediment. Åtgärden finansieras av Havs- och vattenmyndigheten (HaV) samt LOVA-medel till Aneby kommun. Som ett led i att därefter återföra de näringsrika sedimenten till produktionsmark har Länsstyrelsen beviljats ytterligare projekt av HaV för att klargöra de praktiska och teoretiska möjligheterna. Projektet genomförs under åren 2018-2021.

Länsstyrelsen jobbar med tillsyn och prövning av de kommunala avloppsreningsverken i syfte att minska utsläppen. Prövningsärenden hanteras av Miljöprövningsdelegationen vid Länsstyrelsen i Östergötland men Länsstyrelsen är en viktig remissinstans. Länsstyrelsen har inom ramen för tillsynen hanterat förekommande tillsynsärenden. En särskild granskning har under året genomförts av 2017 års miljörapporter. Under år 2018 genomförs även ett tillsynsprojekt, inom vilket samtliga huvudmän och minst ett avloppsreningsverk i varje kommun kommer att besökas med fokus på efterlevnad av en för avloppsreningsverken central föreskrift (Naturvårdsverkets föreskrift 2016:6). Målet är att få en bättre kontroll, driftsäkrare reningsverk och i slutändan mindre utsläpp.

För cirka sex år sedan fick kommunerna massförelägganden att åtgärda sina VA-nät för att få igång ett proaktivt arbete. Som en effekt är det nu är många kommuner som jobbar med VA-policier och VA-planer.

Den tillsynsinsats som kommunerna genomförde under år 2015 (inom ramen för dåvarande Miljösamverkan f) av ledningsnäten tillhörande de tillståndspliktiga avloppsreningsverken, har gett effekt. Implementeringen i det ordinarie tillsynsarbetet har förbättrats efter insatsen.

Tillståndet och målbedömning för miljökvalitetsmålet

Bedömningen är att målet inte är möjligt att nå till år 2020 med befintliga och beslutade styrmedel. Utvecklingen är dock positiv, mycket tack vare flera betydelsefulla insatser som skett framför allt de senaste åren.

Generellt sett är övergödning inget stort problem i länet. Där problem finns beror de ofta på att flödena är relativt små i förhållande till utsläppen, detta på grund av länets belägenhet högt upp i vattensystemen. De stora orsakerna till övergödning i länet är punktkällor, enskilda avlopp, interngödning i övergödda sjöar samt jordbruket. Det är således inom dessa områden åtgärder behövs. Tack vare att mycket arbete bedrivs inom dessa områden ger det en positiv utveckling för miljömålet.

Den utdragna processen med att fastställa ett nytt åtgärdsprogram för vattenförvaltningen har inverkat negativt på möjligheterna att nå miljömålet genom att en del arbete avstannade i väntan på beslutet som kom först i december år 2016. Regeringen har i budgeten för år 2018 avsatt mer LOVA-medel för övergödningsåtgärder, bland annat för att minska internbelastning från övergödda sjöar. Medel för åtgärder inom våtmarkssatsningen kan även bidra till åtgärder för att öka fastläggning av näringsämnen.

Samtidigt som utsläppen från både enskilda avlopp och kommunala reningsverk ligger på normal nivå gör de låga flödena i sjöar och vattendrag att halterna i vattnet av övergödande ämnen blir högre, vilket kan påverka djur- och växtlivet. Detta kommer att bli ett ökande problem i framtiden enligt den klimatanalys SMHI har gjort för länet⁴. Enligt den kommer flödena att minska under vår- och sommarmånaderna och lågvattenperioden kommer att bli längre.

Det är positivt att det även arbetas med internationella mål som Agenda 2030. Miljökvalitetsmålet Ingen övergödning kopplar till mål 6. Rent vatten och sanitet, 14. Hav och marina resurser och 15. Ekosystem och biologisk mångfald.

Referenser

1. IVL Svenska miljöinstitutet, 2018, Tillståndet i skogsmiljön i Jönköpings län, resultat till och med 2016/2017, rapport C315
2. SGU, 2018. Vattentäktsarkivet.
3. Länsstyrelsen i Jönköpings län, 2018. Samlad åtgärdsplan vatten – SÅV. [www.samladatgardsplanvatten.se]
4. SMHI, 2015. Framtidsklimat i Jönköpings län, Klimatologi nr 25.

Levande sjöar och vattendrag

I Jönköpings län görs stora insatser, bland annat i form av större projekt, inventeringar och områdesskydd. Många aktörer är delaktiga i arbetet, men det saknas resurser för att målet ska kunna nås till år 2020.

Åtgärdsarbete för att nå miljökvalitetsmålet

Åtgärder på regional nivå

- Det finns ett nätverk och en strategi för fritidsfiske och fisketurismfrågor i länet sedan ett år tillbaka. I år läggs extra tyngd på att ta fram rekommendationer för arbetet i fiskevårdsområden.
- Försöket med att testa en ny regional metod för ett effektiviserat bevarande av vattendrag med höga naturvärden har fortsatt under året.
- Kulturmiljöer vid vattendrag har inventerats enligt en förnyad och mer anpassad metodik under år 2018.
- Enstaka vandringar längs vattendrag har utförts med tvärsektoriell samverkan mellan ämnesområdena kulturmiljö och fiske på Länsstyrelsen.
- I Samlad Åtgärdsplan för Vatten (SÅV) har åtgärder prioriterats inom 42 åtgärdsområden. SÅV har kompletterats med åtgärder som rör tillsyn av miljöfarlig verksamhet och efterbehandling av förorenade områden.
- Inom EU-projektet Grip on Life IP kommer Länsstyrelsen tillsammans med Skogsstyrelsen att genomföra sex delprojekt under åren 2018 – 2023. Projektet innefattar olika former av utbildning och rådgivning för att stärka kunskap och intresse för skoglig naturhänsyn vid vatten och vattendrag. Bland annat riktar man sig till elever vid naturbruksgymnasium, skogsägare och virkesköpare i naturvårdsanpassat skogsbruk vid vatten.

Åtgärder på kommunal nivå

- Länsstyrelsen har under år 2018 fortsatt med slutrapportering av tidigare års översiktliga inventeringar av Jönköping och Värnamo stad, där översvämningar kan skada kulturmiljöer. Finansiering sker fortlöpande genom Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB).
- Sportfiskarna har etablerat ett Jönköpingskontor för att stärka barn- och ungdomsverksamheten med fokus på miljö och fiskevård, samt sportfiske.
- I Vaggeryds kommun pågår arbete med projektet ”Vattennära mötesplatser Lagan” som handlar om att synliggöra och förstärka rekreativa värden längs med vattendraget.

God ekologisk och kemisk status

I nästan två tredjedelar av länets vatten behövs åtgärder för att nå god ekologisk statusenligt vattenförvaltningens statusklassning¹. Flera projekt drivs för att förbättra dessa siffror.

Preliminära mätningar av mikroplast i fyra av Sveriges stora sjöar, däribland Vättern med dess tillflöden, har påvisat förekomst av mikroplaster i varierande grad. Slutrapport väntas

under året. Utvecklingsarbete pågår för att föreslå och kvalitetssäkra miljöövervakningsmetoder av mikroplast innan en uppstart av nytt miljöövervakningsområde är möjligt. Arbetet kräver bred samverkan mellan nationella, regionala och lokala myndigheter samt forskare.

Vattentäckers kvalitet

Arbetet med skyddsområden för vattentäckter har fortsatt. Beslut om vattenskyddsområde har fattats för sjöarna Norra och Södra Vixen som nyttjas som huvudvattentäkt för Eksjö. Skyddet har fastställts i syfte att säkra råvattentillgången- och kvaliteten i ett långsiktigt perspektiv samt till att utgöra underlag för fysisk planering, tillsyn och prövning.

Hotade arter och återställda livsmiljöer

Länsstyrelsens arbete med restaurering av vattendrag utgår ifrån prioriteringen som tagits fram i SÅV. En intern arbetsgrupp har bildats för att få ett samlat grepp om åtgärdsarbetet. En samrådsgrupp för externa aktörer har också startats för att förbättra dialogen i samband med restaureringsarbetet.

Främmande arter och genotyper

I länet finns för närvarande fem av de EU-listade invasiva främmande arterna, däribland gul skunkkalla och signalkräfta. Gul skunkkalla har påträffats på tre lokaler i länet där åtgärder vidtagits, men för utrotning krävs vidare åtgärder samt uppföljning. Havs- och vattenmyndigheten (HaV) har under år 2018 remitterat ett förslag på hanteringsprogram för signalkräfta. Förslaget gäller bland annat förändringar kring regler för fiske, transport och försäljning av signalkräftor i Sverige, vilket i sin tur stärker flodkräftans skydd.

Bevarade natur- och kulturmiljövärden

Försöket med att testa en ny regional strategi för ett effektiviserat bevarande av vattendrag med höga naturvärden har fortsatt under året. Testet görs tillsammans med privata markägare längs två vattendrag i Habo kommun. Liknande metod används framgångsrikt tillsammans med Sveaskog och samarbete sker nu även med ett par större icke-privata skogsägare.

Vandringar längs vattendrag har en positiv effekt då kontakten stärks mellan berörda markägare, verksamhetsutövare och Länsstyrelsen. Detta ökar förståelsen för myndighetens arbete samt den egna rollen och nyttan i arbetet och ger en ökad trovärdighet för Länsstyrelsens miljömålsarbete och åtgärder gentemot andra samhällsintressen, exempelvis inom vattenkraften. Samverkan har skett i arbetsgrupper med företrädare för vattenkraft, skogsorganisationer, LRF, hembygdsförbundet och sportfiskeorganisationer.

Tidigare togs en strategi fram för prioritering mellan energi och natur och kultur, där Nissan och Emån utsågs till pilotområden. Länsstyrelsen har i samverkan med RAÄ under året testat en föreslagen nationell tålighetsmodell på vattenkraftverk med kulturmiljöer. Detta på utvalda objekt i olika miljöer och med olika komplexitet. Finansiering har utgått från HaV och till viss del från Riksantikvarieämbetet (RAÄ).

Metodiken för inventering av kulturmiljöer vid vattendrag är nära knuten till åtgärdsarbetet av vandringshinder med punktvisa insatser, vilket visat sig vara mer kostnadseffektivt. Samarbete sker genom möten och gemensamma fältbesök vid åtgärdsplatserna mellan olika enheter på Länsstyrelsen, vilket ger en mer effektiv och tvärssektoriell synkning mellan olika

intressen. Finansiering av insatser och samverkan kommer från HaV:s anslag 1:11, och RAÄ, anslag 7:2, bidrag till kulturmiljövård.

Tillståndet och målbedömning för miljökvalitetsmålet

Bedömningen är att målet inte är möjligt att nå till år 2020 med befintliga och beslutade styrmedel. Det är mycket som fortfarande är oklart i utvecklingen. God ekologisk status nås inte i 65 procent av länets vatten och jämfört med förra statusklassningen är det få vatten som fått bättre status tack vare åtgärder. Även om utvecklingen är svagt positiv är tempot är inte tillräckligt för att nå en positiv trend för målet. Det bedrivs flera stora och ambitiösa projekt som gynnar målet, men i det stora hela når de ändå bara en bit på väg.

En viktig förutsättning för att nå framåt är en bra dialog och inom vissa områden syns framsteg. Vattenkraftsbranschen och samverkan mellan natur och kultur är exempel på det. Inom andra områden går det snarare bakåt när det gäller att komma till samsyn, bland annat beroende på starka särintressen.

Finansiering gällande kulturmiljöer behöver stärkas från RAÄ för att fortsatt minska målkonflikter och särskilt i förhållande till andra samhällsintressen såsom vattenkraft. Den nationella miljöfonden för vattenkraften kommer med största sannolikhet inte att täcka alla kostnader på grund av höga kulturmiljövärden i åtgärdsområden/miljöförbättringar vid vattenkraftverk.

För att effektivisera och öka användningen av kulturmiljöer vid vatten ytterligare behöver underlagen för detta synliggöras bättre och vara tillgängligt i GIS-skikt. Utveckling av GIS är därför nödvändigt, samt uppföljning av uppnådda effekter i åtgärdsarbetet.

Miljökvalitetsmålet Levande sjöar och vattendrag kopplar till mål 3. Hälsa och välbefinnande, 6. Rent vatten och sanitet och 15. Ekosystem och biologisk mångfald.

Referenser

1. VISS, 2018. Vatteninformationssystem Sverige. [www.viss.lansstyrelsen.se]

Grundvatten av god kvalitet

Generellt sett är kvaliteten på grundvattnet bra i Jönköpings län, även om det på vissa håll förekommer problem med förorenat grundvatten. Att sanera dessa grundvattenförekomster är dyrt och komplicerat. Förebyggande arbete genom exempelvis bildande av vattenskyddsområden är därför viktigt.

Åtgärdsarbete för att nå miljökvalitetsmålet

Åtgärder på regional nivå

- Länsstyrelsen har beslutat om vattenskyddsområde för ytvattentäkterna Norra och Södra Vixen i Eksjö kommun.
- På grund av de rekordlåga grundvattennivåerna de senaste åren har Länsstyrelsen tillsatt en särskild händelsegrupp för att följa och samordna arbetet med de låga vattennivåerna i länet.
- För att säkerställa en långsiktig klimatanpassning av dricksvattenförsörjningen anordnar Länsstyrelsen ihop med Livsmedelsverket, som första län i Sverige, del två i projektet KASKAD. Den förväntade effekten av projektet väntas långsiktigt bidra till en ökad måluppfyllelse av miljömålet grundvatten av god kvalitet.
- En uppdatering av den regionala vattenförsörjningsplanen är påbörjad.
- Under år 2018 har tio källor provtagits som en del i kunskapsinsamlingen avseende föroreningar i grundvattnet.

Åtgärder kommunal nivå

- Flera kommuner jobbar med att ta fram underlag för vattenskyddsområden.
- Flera kommuner, bland annat Vetlanda och Nässjö, har skickat ut informationsmaterial om provtagning till fastighetsägare med enskilt vatten.
- I Värnamo stad pågår sanering av före detta Värnamotvätten genom att grundvatten pumpas upp och renas samtidigt som naturlig nedbrytning av föroreningen i marken stimuleras bakteriellt. Detta åtgärdar bland annat risken för försämrade dricksvattenkvalitet i den kommunala vattentäkten. Projektet finansieras av statliga bidrag och kommunen.
- I Hillerstorp pågår en mindre saneringsåtgärd där uppumpat grundvatten renas från klorerade alifatiska kolväten. Åtgärden pågår i väntan på att den huvudsakliga föroreningen på anslutande fastighet saneras. Åtgärden genomförs och finansieras av kommunen och Trafikverket.
- Det pågår en reningsåtgärd av grundvatten med samma föroreningsproblem vid ett objekt i Anderstorp i Gislaveds kommun. Även där sker pumpning av grundvatten som därefter behandlas i en reningsanläggning. Åtgärden finansieras av statliga medel.

Åtgärder näringsliv

- Vid en före detta ytbehandlingsanläggning i Vaggeryd pågår en åtgärd som går ut på att luft injiceras i grundvattenzonen och därefter samlas föroreningen (klorerade

alifatiska kolväten) upp i vakuumbrunnar installerade i den omättade zonen. Åtgärden genomförs och finansieras av ansvarig verksamhetsutövare.

Länsstyrelsen har cirka fem öppna ärenden om bildande eller revidering av vattenskyddsområden (även ytvatten). Ett område beslutades under år 2018. Många av länets vattenskyddsområden är gamla och kan behöva uppdateras.

Grundvattennivåer

En regional vattenförsörjningsplan blev klar under hösten år 2015². Arbetet med att uppdatera och utveckla den regionala vattenförsörjningsplanen har påbörjats under år 2018. Bakgrunden till det är den statlig utredningen "*En trygg dricksvattenförsörjning*" som har som syfte att identifiera aktuella och framtida utmaningar för en säker dricksvattenförsörjning i landet, utifrån ett långsiktigt tidsperspektiv. Havs- och vattenmyndigheterna ska ta fram en vägledning för länsstyrelsernas regionala vattenförsörjningsplaner och den ska vara klar för remiss i årsskiftet 2018/ 2019³. Länsstyrelsernas uppdrag blir att samverka och samordna arbetet för att säkerställa det regionala perspektivet för dricksvattenanknutna planeringsfrågor. Senast december år 2019 ska de regionala vattenförsörjningsplanerna vara klara. Sex kommuner i länet har aktuella lokala vattenförsörjningsplaner i dagsläget. Det finns ingen aktuell materialförsörjningsplan för länet.

I takt med tiden har även en förflyttning av fokus från allmän dricksvattenförsörjning till flera sektorer behov av vattenförsörjning efterlysts i de regionala vattenförsörjningsplanerna från regeringen. Detta mål har bland annat inneburit att myndigheter som Jordbruksverket har fått i uppdrag att kartlägga jordbrukets behov av vattenförsörjning⁴

De ovanligt låga grundvattennivåerna under de senaste åren kan innebära att åtgärder inom grundvattenuttag och bildande på sikt kan bli aktuella. I åtgärdsprogrammet för Anpassning till ett förändrat klimat⁵ ingår tre åtgärder med koppling till grundvatten och dricksvattenförsörjning. Även åtgärdsprogrammet för Vattnets miljömål⁴ innehåller åtgärder för Grundvatten av god kvalitet. Av de sju åtgärderna är det endast en som inte är påbörjad ännu.

Bevarande av naturgrusavlagringar

År 2018 fanns 43 tillståndspliktiga sand- och grustäkter i drift i länet. Sex av dessa täkter utgörs av kombinerade berg- och naturgrustäkter. Ingen ny grustäkt har öppnats sedan år 2016.

Saneringsåtgärder

Det har genomförts eller pågår flera saneringar av områden med förorenat grundvatten i länet. I Värnamo stad pågår sanering av före detta Värnamotvätten genom att grundvatten pumpas upp och renas samtidigt som naturlig nedbrytning av föroreningen i marken stimuleras bakteriellt. Detta åtgärdar bland annat risken för försämrad dricksvattenkvalitet i den kommunala vattentäkten. Projektet finansieras av statliga bidrag och kommunen. I Hillerstorp pågår en mindre saneringsåtgärd där uppumpat grundvatten renas från klorerade alifatiska kolväten. Åtgärden pågår i väntan på att den huvudsakliga föroreningen på anslutande fastighet saneras.

Tillstånd och målbedömning för miljökvalitetsmålet

Målet är delvis uppnått eller kommer delvis att kunna nås. Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön. Generellt sett är kvaliteten på grundvatten god i länet. Det finns dock problem med förorenat grundvatten på sina håll. Eftersom omsättningstiden är lång och sanering är en dyr och tidsödande process kommer dessa problem finnas kvar under lång tid. Det finns även en risk att förorenade områden och pågående verksamheter fortsätter att förorena grundvattnet.

De föroreningar som har uppmätts i grundvattnet i länet är främst rester av bekämpningsmedel och nitrat. Det finns idag stora kunskapsluckor om hur läget ser ut i länet eftersom provtagningarna är få. En anledning till att det inte går att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön är att få grundvattenmagasin i länet är provtagna. Det är därför svårt att få en klar bild av hur stort problemet med förorenat grundvatten är. För att täcka kunskapsluckorna pågår provtagning.

Det finns ett antal förorenade grundvattenmagasin i länet. I ett par pågår det sanering, vilket är en dyr och komplicerad process. Under de senaste åren har grundvattenfrågan lyfts, inte minst på grund av EU:s ramdirektiv för vatten. Det minskar risken för att nya grundvattenförekomster förorenas, men resurser saknas för att arbetet ska ske effektivt. Femton nivåstationer är etablerade för att ge en tydligare bild över grundvattennivåernas variation i länet. Arbetet ingår i ett regionalt miljöövervakningsprogram⁷.

Grundvatten är en viktig resurs för vattenförsörjningen. I länet finns cirka 100 allmänna grundvattentäkter och 74 vattenskyddsområden avseende grundvatten¹. Ett problem för målets uppfyllande är att det tar mycket lång tid innan vattenskyddsområden tas fram och fastställs. Vattenskyddsområden är viktiga för att säkerställa en säker vattenförsörjning.

Viktiga lagar som styr skyddet av grundvattnet finns inom miljöbalken samt plan- och bygglagen. Flera av de befintliga lagarna och reglerna används inte i tillräckligt stor utsträckning. De största anledningarna är att brist på kunskap och resurser.

Referenser

1. Naturvårdsverket, databasen VIC Natur. [Hämtad 2018-10-10]
2. Länsstyrelsen i Jönköpings län, meddelande nr 2015:31. Regional vattenförsörjningsplan för Jönköpings län
3. Havs- och vattenmyndigheten *Vägledning regionala vattenförsörjningsplaner-projektplan*. Projektplan för vattenskyddshandläggare [Elektroniskt dokument] 2018-06-27
4. Regeringskansliet *Nya åtgärder mot vattenbristen*. Regeringskansliet. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2018/08/nya-atgarder-mot-vattenbrist/> [Hämtad 2018-10-11]
5. Länsstyrelsen i Jönköpings län, meddelande 2017:17. Anpassning till ett förändrat klimat. Åtgärdsprogram 2015–2019 Jönköpings län. Reviderat 2017.
6. Länsstyrelsen i Jönköpings län, meddelande 2016:34. Vattnets miljömål – åtgärdsprogram 2017–2021. (Havs- och vattenmyndigheten, 2018) (Naturvårdsverket, 2018)
7. www.viss.lansstyrelsen.se
7. Länsstyrelsen i Jönköpings län, meddelande 2014:23. Regionalt miljöövervakningsprogram för Jönköpings län 2015-2020. Programområde Sötvatten, delprogram Källor

Myllrande våtmarker

Jönköpings län är rikt på våtmarker och det bedrivs ett aktivt arbete med att bevara våtmarkernas värden och ekosystemtjänster. Årets våtmarkssatsning har lett till att flera restaureringsprojekt har påbörjats, men det krävs ytterligare insatser innan en positiv utveckling i miljön kan urskiljas.

Åtgärdsarbete för att nå miljökvalitetsmålet

Åtgärder på regional nivå

- Ett beslut om naturreservat det senaste året innebär att 94 procent, totalt över 19 000 hektar, av våtmarksarealen inom Myrskyddsplanen nu är skyddat.
- Från år 2003 till september år 2018 har markägare fått tillstånd att anlägga 361 hektar småvatten och våtmarker, varav 15 hektar under det senaste året.
- Planeringsunderlag för anläggande och restaurering av våtmarker med fokus på ekosystemtjänster som grundvattenbrist, översvämning samt biologisk mångfald är under framtagande.
- En studie om länets potential att minska växthusgasutsläpp genom restaurering av dikade våtmarker har avslutats under året.
- Inom EU-projektet ”GRIP on Life” har ett regionalt projekt påbörjats som syftar till att ta fram en samlad åtgärdsplan för länets våtmarker.
- I Store Mosse nationalpark genomförs regelbundna guidningar och kontinuerligt underhåll för att öka tillgängligheten.
- Sedan år 2007 har 55 hektar inom de tre fågelsjöarna Draven, Kroppsjön och Barkerydssjön restaurerats. Under året har de sista delarna av restaureringen av Erstad kärr genomförts. Sammanlagt har 3 hektar grävts ur, samtidigt som öar har byggts upp och översvämningssytor skapats.
- Inom ramen för åtgärdsprogram för hotade arter har skötsel av tre rikkärr genomförts.
- Två rikkärr har åtgärdats inom uppdraget för naturnära jobb. I Skede har ett rikkärr röjts på vass och i Liljenäs har stubbearbetning genomförts två gånger under året.
- Ett projekt för att restaurera våtmarker inom skyddade områden har inletts. Projektet väntas pågå till och med år 2021 och omfattar 15 skyddade områden.
- Två våtmarksdagar har anordnats i länet under våren och hösten, med syfte att stärka samarbetet mellan kommunerna och öka antalet ansökningar till våtmarkssatsningen inom LONA.
- Den invasiva främmande arten gul skunkkalla har påträffats på tre lokaler, varav en lokal har ett mycket stort bestånd. Ambitionen är att utrota arten i länet och med hjälp av naturnära jobb och Vetlanda kommun har åtgärder utförts på de tre lokalerna. Vidare åtgärder och uppföljning krävs de närmaste åren för att utrota arten helt.
- Länsstyrelsen har kvalitetsgranskat inkommet GIS-underlag med resultat från en inventering av ängslador⁴. I naturreservatet Färjansö planerar Länsstyrelsen att under år 2019 ställa ut gamla bruksföremål i en av ladorna.

Åtgärder på kommunal nivå

- I den första ansökningsomgången för våtmarkssatsningen inom LONA beviljades totalt sju ansökningar från fem kommuner (3,8 ha). I den andra ansökningsomgången har fyra ansökningar inkommit. Projekten omfattar förstudier, restaurering och anläggning av våtmarker.

Återskapade våtmarker och arters spridningsmöjligheter

Länsstyrelsens våtmarkssamordnare driver arbetet med att anlägga och återskapa våtmarker i odlingslandskapet. Större våtmarker som anläggs på jordbruksmark finansieras till stor del av Landsbygdsprogrammet. Inom nuvarande program har 22 hektar våtmark anlagts mellan år 2014 och september år 2018.

I juli trädde grön handlingsplan i kraft. Handlingsplanen innehåller ett stort underlag för våtmarker, såsom en förändringsanalys över våtmarkernas igenväxning, en analys över landskapets dränering ur ett 100-årsperspektiv, en analys över ansvarsarter knutna till våtmarker, kartläggning över förekomsten av våtmarker i länet och anlagda våtmarker med miljöersättning. Dessutom har kartor med förslag till värdeetrakter och spridningsvägar tagits fram, samt en analys över vilka värdekärnor som faller inom förväntade exploateringsområden.

Hotade arter och återställda livsmiljöer

Länsstyrelsen inväntar fortfarande ett regeringsbeslut angående det oskyddade myrskyddsplanområdet på 65 hektar som år 2015 föreslogs som Natura 2000-område. Under året skickade Länsstyrelsen förslag till beslut om ett myrområde i Jönköpings kommun på remiss. Arbeta med långsiktigt skydd pågår i tre andra områden, medan ytterligare tre områden återstår innan alla utpekade myrskyddsplanområden är skyddade.

Under året har inga nya torvtäkter beviljats. En ansökan har avvisats på grund av brister i miljökonsekvensbeskrivningen med avseende på brister i den hydrologiska beskrivningen av påverkan på närliggande områden. Samråds- eller prövningsprocesser pågår för två torvtäkter, varav en utgör helt nytt tillstånd. Inga torvtäkter har avslutats eller efterbehandlats under året.

Antalet ärenden om dikesrensning ligger på knappt 10 per år. Det utgör en mindre del av alla rensningar som utförs. Under åren 2010–2017 har tre till fem ärenden per år om tillstånd till markavvattning avgjorts. Mellan november år 2017 och september år 2018 har ett ärende gällande markavvattning hanterats. Antalet ansökningar kan komma att öka till följd av ökade vattenmängder i samband med ett ändrat klimat.

Tillståndet och målbedömning för miljökvalitetsmålet

Målet är inte möjligt att nå till år 2020 med befintliga eller beslutade styrmedel. Det är en neutral utveckling i miljötillståndet nu och framåt de närmaste åren då positiva och negativa utvecklingsriktningar inom målet tar ut varandra.

Länsstyrelsens kompetens inom området har ökat, vilket underlättar framtida restaureringar. Våtmarkssatsningen som startat under året kan bidra till att fler våtmarker restaureras eller anläggs, inte minst inom kommande LONA-projekt. En brist har varit att det inte finns resurser till att restaurera och sköta våtmarker utan skydd, men även

skyddade områden saknar ibland relevant skötsel. Resurserna för arbetet med att långsiktigt skydda våtmarkerna i myrskyddsplanen delas med resurserna för skydd av skogar och vattendrag. Detta har inneburit att skydd av våtmarker ibland prioriterats lägre, ibland på grund av avsaknad av direkta hot. Positivt är att över 19 000 hektar våtmark är skyddat, vilket utgör 94 procent av arealen inom myrskyddsplanen.

Trots ökade resurser och arbetstakt i våtmarksarbetet är det svårt att hejda igenväxningen, en följd av kvävenedfall och upphörd eller dålig hävd. Många av de före detta slåttermaderna betas numera, vilket ger för dålig hävd. Aktörer inom jord- och skogsbruk måste ta bättre hänsyn till våtmarkerna vid sin verksamhet.

Stora arealer våtmarker har försvunnit genom utdikning. Det är inte möjligt att återskapa dessa, men det är en strävan att anlägga och återskapa våtmarker i så stor utsträckning som möjligt. Anläggandet eller återskapandet riskerar ibland att beröra fornlämningar. Höga kulturhistoriska värden kan även finnas i det sentida odlingslandskapets våtmarker. Det är ett positivt tillskott ur kulturhistoriskt perspektiv och för det biologiska kulturarvet om nyanlagda våtmarker placeras i lägen som är historiskt riktiga eller i återskapade våtmarker.

I länet är 90 våtmarksarter rödlistade varav 38 stycken är hotade¹. Enligt Sveriges rapportering är det en otillfredsställande utveckling för högmossar, rikkärr och öppna mossar och kärr i den boreala zonen². Arealen sumpskogar utanför skyddade områden har, enligt riksskogstaxeringen, haft en nedåtgående trend i länet sedan mitten på 1990-talet³.

Efter torvlagens upphörande har intresset ökat för att bryta växttorv på befintliga energitorvtäcker. Den ökade flexibiliteten av brytning av växt- och energitorv kan i teorin skapa ett ökat behov av torvtäcker, även om det ännu inte syns i praktiken. Samtidigt kan lagförändringen leda till att befintliga täcker bryts och efterbehandlas snabbare. Därmed hinner de inte läcka ut koldioxid under lika lång tid.

De flesta ansökningar i områden där förbud mot markavvattning råder avstys innan ansökan lämnas in. De flesta ärenden där dispens medges syftar till förstärkt avvattning på produktiv skogs- eller jordbruksmark eller i samband med byggarbeten. Tillsynen måste öka för markavvattning och dikesrensning då resurserna bara räcker till de fall där klagomål inkommer.

Myllrande våtmarker kopplar främst till Agenda 2030-mål 6. Rent vatten och sanitet, samt mål 15. Ekosystem och biologisk mångfald, men även indirekt till mål 3. Hälsa och välbefinnande.

Referenser

1. ArtDatabanken SLU, 2015. Rödlista 2015.
2. ArtDatabanken. Arter och naturtyper i habitatdirektivet – bevarandestatus i Sverige 2013
3. Länsstyrelserna, 2015. Miljöövervakning, Miljötillstånd i skog. Uppföljning av miljötillståndet i skogslandskapet baserat på riksskogstaxeringen.
4. Jönköpings läns museum. Byggnadsvårdsrapport 2013:53. Anders Franzén. Ängsladan i landskapet.

Levande skogar

Bättre hänsyn vid avverkning och fler bevarandeinsatser behövs. Resurserna för områdesskydd, naturvärdesinventeringar, skötselkrävande biotoper och utbildningar är otillräckliga. Viltskadorna är fortsatt på en hög nivå. Den positiva trenden för död ved, grova träd och äldre lövrik skog har börjat plana ut.

Åtgärdsarbete för att nå miljökvalitetsmålet

Åtgärder på regional nivå

- Länsstyrelsen har under år 2017 fortsatt arbetet med naturvårdsbränning genom deltagande i projektet Life Taiga. Lyckade bränningsinsatser kräver en hel del förberedelsearbete och under år 2017 fokuserades arbetet på att planera för kommande års bränningar.
- Utöver naturvårdsbränning är avveckling eller reducering av gran den absolut dominerande och mest nödvändiga åtgärden för att gynna hotade arter eller återställa livsmiljöer. Under år 2017 har 5 hektar granskog avvecklats i naturreservaten Hökesån Nedre, Brunnstorp och Hatten. I naturreservaten Skurugata, Brunnstorp, Hatten, Björkenäs, Klosjön, Solgens södra/centrala/norra övärld samt Bäckafall har röjning och ringbarkning av gran samt frihuggning av naturvärdesträd genomförts. Planering av åtgärder och punktinsatser för att motverka granens negativa inverkan i tall- och lövskogsbiotoper har utförts i ett flertal naturreservat. Avvecklingen av gran bidrar också till minskat viltbetetryck och mer klimatförändringståliga skogar.

Natur- och kulturvärden i skogen

Skogar med höga värden avverkas, kulturlämningar skadas och brister finns i miljöhänsynen. Miljöhänsynen är främst otillräcklig i skyddsvärda biotoper, skydds-zoner och vid terrängkörning. Skogsbruket har till stora delar implementerat målbilderna för god miljöhänsyn inom skogsbruket och arbetet fortsätter under kommande år.

Skogsstyrelsen har fortsatt arbetet med återkoppling av miljöhänsyn efter förnygringsavverkning. Totalt har 15 besök gjorts hos skogstjänstemän och skogsmaskinförare. Dessutom har tre företagsbesök genomförts, där kultur- och miljöfrågor tagits upp. Verksamheter inom hyggesfritt skogsbruk har ökat något. Intresset för alternativa avverkningsmetoder har tidigare varit stort från kommunalt håll, men har under året ökat bland privata markägare. Under året gjordes fem fältråd-givningar som har nått minst 60 personer.

I naturreservaten Vikskvarn och Marieholmsskogen har kulturlämningar synliggjorts genom röjning och avlägsnande av nedfallna träd.

Skogsmarkens egenskaper och processer

Skogsbruket har successivt börjat tillämpa nya metoder för att minska skador på vatten och känsliga miljöer i samband med terrängkörning. Utbildningsinsatserna inom detta område fortsätter hos skogsbruket. Uttaget av grenar och toppar (grot) ligger stabilt på cirka 5000

hektar. Askåterföringen ökar men knappt märkbart. Aska spreds på 2300 hektar år 2017. Tittar man istället på antal ton återförd aska stiger den markant. År 2015 återfördes 1800 ton aska, år 2017 hela 7600 ton. Preliminära siffror för år 2018 pekar dock på en markant ökning av askåterföringen även när man tittar på arealen.

Grön infrastruktur, gynnsam bevarandestatus, hotade arter, återställda livsmiljöer

Arbetet med handlingsplan för Grön infrastruktur påbörjades 2016 och har fortsatt under år 2017. Länsstyrelsens och Skogsstyrelsens arbete med skydd av värdefulla miljöerna fortgår. Under år 2017 har Länsstyrelsen och Jönköpings kommun skyddat cirka 240 hektar produktiv skogsmark som naturreservat samt 0,5 hektar skog som naturvårdsavtal. Skogsstyrelsen har under samma tid skyddat 30 hektar genom biotopskydd och naturvårdsavtal. Sista december år 2017 utgjorde totalt skyddad produktiv skogsmark i Jönköpings län 13 222 hektar av totalt 702 000 hektar. Till de formellt skyddade områdena kommer de frivilliga avsättningarna, som ligger kvar mer eller mindre oförändrad på 39 500 hektar produktiv skogsmark².

NOKÅS-pengar har under år 2017 betalats ut till kultur- och naturvårdande åtgärder på 43 hektar, total utbetald ersättning knappt 250 000 kronor. Inom LBP – Skogens miljövärden fanns vid utgången av år 2017 beslut om ersättning på drygt 50 hektar. Åtgärderna består av, på större delen av beslutad areal, att gynna natur- och kulturmiljövärden. De vanligaste åtgärderna är att röja fram lövträd, friställa hagmarksträd och synliggöra kulturmiljöer.

Under år 2017 och fram till november år 2018 gjordes fältbesök hos drygt 100 markägare. Därmed finns beslut om stöd på nästan 175 hektar. I denna areal ingår knapp 3 hektar nyanlagda våtmarker/sumpskogar, resten är beslut om åtgärder för att gynna natur- och kulturmiljövärden.

Bevarande forn- och kulturlämningar

Forn- och kulturlämningar skadas inom dagens skogsbruk. Framför allt inträffar skadorna då avverkningsområdet markbereds. Procentandelen påverkade lämningar ligger stabilt på runt 15 procent. Andelen med skador har sedan år 2012 sjunkit från 14 procent till 9 procent medan andelen med grova skador, under samma period, stigit från 4 procent till 13 procent.

Tillståndet och målbedömning för miljö kvalitetsmålet

Skogsstyrelsen bedömer att målet inte kommer nås till år 2020. Utvecklingsriktningen är neutral. Bevarandeinsatserna är otillräckliga. Avverkning av skogar med höga naturvärden och bristfällig hänsyn är de åtgärder som bedöms utgöra det största hotet mot den biologiska mångfalden. Detta är bland annat ett resultat av bristfälligt inventerings- och kunskapsunderlag. Viltskadornas betydelse för tallens och biologiskt värdefulla lövträds utbredning är bekymmersam.

Befintliga resurser och styrmedel är otillräckliga eller inte tillräckligt effektiva för att vända utvecklingen. Detta gäller såväl formellt skydd av skogar eller tillräcklig hänsyn vid skogliga åtgärder. Anslagen måste öka inom åtgärdsprogram för hotade arter och NOKÅS för att det ska vara möjligt att behålla, återskapa och restaurera värdefulla naturmiljöer. Det är också viktigt att rådgivningar och ersättningar inom LBP – skogens miljövärden blir fortsatt möjliga i kommande Landsbygdsprogram. Det behövs mer resurser för att sköta

naturreservat, biotopskyddsområden och naturvårdsavtal. Verktygen behöver utvecklas och effektiviseras.

Skogsstyrelsen bedömer att effekterna av certifieringen, arbetet med målbildsprojektet för god miljöhänsyn³ och utbildningsinsatser börjar synas på de olika företagen och viljan att få till en förbättring är märkbar vid Skogsstyrelsens kontakter med skogsbruket. De gröna boksluten visar också på ett trendbrott i positiv riktning och märks tydligast när det gäller allvarliga körskador.

Prioriteringar i länet

Arbetet med att skydda skog i länet kommer att fortsätta enligt strategin för formellt skydd av skog⁴. Länsstyrelsen kommer att fortsätta med naturvårdsbränningar. Arbetet med att utveckla Biosfärsområdet Östra Vätterbranterna fortsätter.

Från Skogsstyrelsens sida kommer fokus att ligga på återkoppling till skogsbruket och fortsatt skärpt tillsyn. Skogsstyrelsen kommer också att fortsätta arbetet med skötsel i prioriterade biotopskyddsområden och naturvårdsavtal. Utvecklingen och informationen om hyggesfritt skogsbruk kommer att fortsätta. Arbetet med ersättningar och rådgivningar i Landsbygdsprogrammet⁵ har fortsatt under år 2018 i planerad omfattning. Det finns dessutom möjlighet att fortsätta arbetet under hela 2019, eller tills pengarna tar slut.

Referenser

1. <http://www.lansstyrelsen.se/Jonkoping/Sv/djur-och-natur/projekt-djur-och-natur/Pages/lovsuccé.aspx?keyword=lövsuccé>
2. Skogsstyrelsen Meddelande 4/2017 Avrapportering av regeringsuppdrag om frivilliga avsättningar. Svante Claesson, Andreas Eriksson mars 2017.
3. <http://www.skogsstyrelsen.se/miljohansyn/>
4. Länsstyrelsen i Jönköpings län, meddelande 2006:8. Strategi för formellt skydd av skog i Jönköpings län
5. <http://www.skogsstyrelsen.se/Aga-och-bruka/Skogsbruk/Stod-och-bidrag/>

Ett rikt odlingslandskap

Trots en tydlig vilja att hålla odlingslandskapet öppet är utvecklingen för den biologiska mångfalden och de kulturhistoriska värdena negativ, vilket gör att fler insatser behövs. För att behålla ett aktivt jordbruk i länet behöver lönsamheten öka.

Åtgärdsarbete för att nå miljökvalitetsmålet

Åtgärder på regional nivå

- Utöver Länsstyrelsens löpande enskilda rådgivningar har flera fältvandringar anordnats i naturbetesmarker, varav vissa i samarbete med lokala LRF-kretsar.
- Länsstyrelsen har genomfört ett brett utbud av kurser med olika fokusområden inom lantbruket och odlingslandskapet, varav flera i arrangemang med andra aktörer.
- Bredare samverkan mellan enheter på Länsstyrelsen och andra myndigheter har stärkts för uppsökande rådgivning utifrån ett landskapsperspektiv.
- Regional livsmedelsstrategi för Jönköpings län 2030 har antagits, där Länsstyrelsen, Region Jönköpings län och andra aktörer genomför aktiviteter som syftar till att öka livsmedelsproduktionen i länet.
- Under årets klimatvecka hölls en föreläsning med temat ”Framtidens livsmedelsproduktion”.
- Under hösten hålls en konferens om möjligheterna till landbaserad fiskodling.
- En branschdialog genomförs med Upphandlingsmyndigheten kring lokala och regionala producenter som leverantörer till länets offentliga kök.
- I länets odlingslandskap har cirka 8 000 skyddsvärda träd inventerats under året. Inventeringen är ett viktigt verktyg i arbetet med grön infrastruktur samt i åtgärdsarbetet för hotade arter och används i arbetet med biotopskydd, naturreservat och olika trädvårdsinsatser.
- Samverkansprojektet ”Jordbruksmarkens framtid” har tagits fram och ”Grön handlingsplan” har fastställts.
- En artikelserie har gjorts med fokus på hästen som landskapsvårdare som ett första steg i arbetet att få ut fler hästar på naturbeten.
- Runt 40 enskilda rådgivningar beräknas ha genomförts under 2018 vid årets slut. Detta resulterar i fler restaureringar samt en bättre anpassad skötsel av naturbetesmarker.
- Under året söktes restaureringsstöd för 45 marker. Efter sommarens torka visar fler intresse för att söka stödet. Det har även hägnats in större areal för användning till bete på grund av torkan, ibland med hjälp av naturnära jobbare. Fortsatt hävd av dessa marker kan skapa välbehövliga spridningskorridorer och till viss del knyta ihop det fragmenterade landskapet.
- I samband med årets torka startades även en betesförmedling.

Åtgärder på kommunal nivå

- Inventering och förmedling av grönytor att slå eller beta har skett i flera kommuner för att underlätta för lantbrukarna under det torra året.
- Beslut har tagits om att köpa in mer svenskt kött till kommunernas måltider.

Åtgärder inom näringslivet

- LRF har deltagit i olika samverkansprojekt och på seminarium, exempelvis inom ”Jordbruksmarkens framtid” och ”Grön handlingsplan”.

Ekosystemtjänster

Samverkansprojektet ”Jordbruksmarkens framtid” är ett diskussionsunderlag riktat mot tjänstemän och politiker som syftar till att stärka kunskapen om odlingslandskapets värden och dess ekosystemtjänster, bland annat i form av livsmedelsförsörjning¹. Det är ett värdefullt verktyg att använda i olika typer av arbetsinsatser för att nå miljökvalitetsmålet.

Hotade arter och naturmiljöer

Med genomförandeplaner för fladdermusarten barbastell som grund har uppsökande rådgivning och åtgärdsarbete har påbörjats. Syftet är att ur ett landskapsperspektiv se potentialen för utökning av betesmark samt variationen från öppen mark till skogsbete. Nätverkande sker med verksamma lantbrukare i området.

Främmande arter och genotyper

I odlingslandskapet är det främst jätteloka och jättebalsamin som skapar problem. Arterna är spridda i hela länet. Inom flera kommuner pågår bekämpning av framför allt jätteloka. Detta sker både mekaniskt men även genom lyckade betesförsök med får. Vidare inventering av arterna behövs för en bättre överblick.

Bevarade natur- och kulturmiljövärden

Fältvandringar anordnade av Länsstyrelsen, ibland i samarbete med externa aktörer med inriktning på får, häst eller nöt, har haft huvudfokus på naturbetesmarkers natur- och kulturvärden och optimal skötsel för att bevara och förstärka dessa. Kurser i bland annat lieslätter, hamling av träd och röjningskurs för nybörjare har hållits under året. Den senare delvis med syfte att få fler kvinnor att röja i sina marker. Andra kurser har haft fokus på rationella och ekonomiska sätt att hålla betesdjur över vintern, eller med fokus att förebygga sjukdomar och parasitangrepp hos de betande djuren.

Tillståndet och målbedömning för miljökvalitetsmålet

Målet bedöms inte vara möjligt att nå till år 2020 med befintliga eller beslutade styrmedel. Det går att se en negativ utveckling i miljötillståndet nu och framåt de närmaste åren.

Ett av Smålands karaktärsdrag är det småbrutna odlingslandskapet, av vilket mycket ännu finns kvar idag. Detta delvis tack vare jordbruksstöden som ger ersättning för att mark sköts samt Landsbygdsprogrammet, som ger möjlighet till arbete inom specifika projekt. Samtidigt påverkar den fortsatta eftersläpningen av utbetalningar av stöd inom landsbygdsprogrammet målet negativt.

Dessutom är länet ett av fem i landet som exploaterade störst andel jordbruksmark under åren 2011–2015, främst för bostadsbyggnation². Detta får negativa konsekvenser för både

biologisk mångfald och framtida livsmedelsförsörjning. Arealen betesmark som det söks miljöersättning för i länet har legat på en relativt jämn nivå sedan år 2000³. Av arealen åkermark som brukades år 2000 var 94 procent ännu i bruk år 2017.

Då många lantbruksföretag är mjölkproducenter kan en mjölkkras slå hårt mot länets odlingslandskap. Förändring i koncentrationen av betesdjur när lantbruksföretagen blir större men färre leder till försämrade skötsel av betesmarkerna. Kompensationsstödet uppbyggnad hindrar ibland viljan att restaurera fram ny betesmark. Detta ihop med fyrkantiga regler för miljöersättningarna försvårar ett varierat och mer extensivt bete. Miljöersättningarnas utformning är även ett problem vad gäller hotade arter som ofta kräver mer specifika åtgärder än vad som är möjligt och rimligt inom stöden. Gällande markernas kvalitet finns indikationer på en negativ utveckling. En av dem är rödlistan från år 2015 där antalet rödlistade arter knutna till odlingslandskapet har ökat jämfört med år 2010⁴.

Intresset för restaureringsstöd visar att det finns en vilja av att hålla odlingslandskapet öppet. Därför är det viktigt att ta tillvara engagemanget i bygderna genom fortsatt kostnadsfri rådgivning. Projekt för samverkan och nätverkande kan ha en stor betydelse inom grön infrastruktur där landskapsbilden får ta en större plats, vilket ger större effekt på lång sikt.

Det är svårt att bedöma utvecklingen gällande kulturlämningar i landskapet då kulturmiljöer saknas i miljöövervakningen. Borttagna kulturmiljöstöd samt lättnader i det generella biotopskyddet gör inte läget bättre. I nuläget gäller att kunna uppfylla kulturreseveratens syfte snarare än att kunna vidareutveckla skötsel och innehåll.

Årligen inkomna ärenden för dispens från det generella biotopskyddet har ökat de senaste 10 åren från 8 till 32. Runt 75 procent har beviljats. De senaste två åren hänvisar knappt hälften till de nya dispensmöjligheterna. Landskapet påverkas till viss del negativt av detta. Kompensering av likvärdiga biotoper sker, men ersätts oftast inte fullt ut. Borttagande av biotoper bidrar dock till ett öppet landskap och ett mer lönsamt jordbruk.

För att nå målet behövs bättre anpassade stödregler och högre ersättningar tillsammans med andra styrmedel för olika åtgärder. Då nära en fjärdedel av länets jordbruksföretagare är över 65 år⁵ finns ett stort behov av generationsväxlingar framöver och det är viktigt att lantbrukarens status höjs och att företagen kan vara långsiktigt lönsamma. En viktig faktor är en ökad efterfrågan av livsmedelsprodukter lokalt inom länet.

Det är positivt att det arbetas med internationella mål som konventionen om biologisk mångfald (Nagoya 2010) och Agenda 2030-målen, som miljö kvalitetsmålet kopplar till. Ett rikt odlingslandskap kopplar till mål 2. Ingen hunger, 8. Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt, 9. Hållbar industri, innovationer och infrastruktur, 12. Hållbar konsumtion och produktion, 13. Bekämpa klimatförändringarna och 15. Ekosystem och biologisk mångfald.

Referenser

1. Länsstyrelsen, 2018. Jordbruksmarkens framtid.
[<https://www.lansstyrelsen.se/jonkoping/stat-och-kommun/miljo/jordbruksmarkens-framtid.html>]

2. Jordbruksverket, 2017. Exploatering av jordbruksmark 2011-2015. Rapport 2017:5
3. Jordbruksverket, 2017. Betesarealens användning efter län/riket och gröda. År 2003–2017.
4. Artdatabanken SLU, 2015. Rödlistade arter i Sverige 2015.
5. Region Jönköpings län, 2018. Regional livsmedelsstrategi för Jönköpings län 2030. [<https://utveckling.rjl.se/strategier--handlingsplaner/livsmedelsstrategin/>]

God bebyggd miljö

Urbaniseringen leder till att fler får tillgång till kollektivtrafik och service. Nya bostäder byggs i centrala lägen, vilket däremot kan leda till sämre koppling mellan tätort och landsbygd. Det återstår utmaningar för att nå en hållbar samhällsplanering och minskade avfallsmängder.

Åtgärdsarbete för att nå miljökvalitetsmålet

Åtgärder på regional nivå

- Länsstyrelsen har utvecklat en datamodell och webbverktyg för översiktlig bebyggelseinventering.
- Länsstyrelsen har infört ett stöd (uppmuntransbidrag) för kommunala kulturmiljöunderlag.
- En kulturmiljöexkursion med fokus på kulturmiljöns värden i plan- och byggprocessen har genomförts som ett sätt att stödja länets kommuner.
- Ett seminarium har genomförts för länets kommuner och Region Jönköpings län angående Lathund för klimatanpassning och metoderna har börjat tillämpas i de flesta kommuner.
- Värmeökarteringar baserat på satellitdata för huvudorten i varje kommun har tagits fram som stöd i kommunernas arbete med planering av verksamheter i varmare klimat.
- Ett seminarium om att klimatanpassa med hjälp av vatten har genomförts för länets kommuner i syfte att sprida kunskap och erfarenhet om vattenhantering för att skydda samhället från översvämning och torka.
- Strukturanalyser har genomförts avseende närhet till service, grönområden och kollektivtrafik från bostaden.
- De flesta kommuner har börjat tillämpa bostadsmarknadsanalys med kunskapsanalys kopplat till segregation.
- En rutin för planbesked med mål och mått för lokaliseringsprincipen, såsom närhet till kollektivtrafik har tagits fram.
- En rutin för planbesked med mått om hållbar bebyggelsestruktur har tagits fram.
- Under året har en workshop om masshantering förorenade och icke förorenade massor genomförts.

Åtgärder på kommunal nivå

- Miljösamverkan Jönköpings län har tagit fram ett handläggarstöd för gemensamma bedömningsgrunder vid hantering av ärenden med dagvatten i länets kommuner.
- Miljösamverkan Jönköping län har tagit fram gemensamma bedömningsgrunder vid hantering av ärenden med massor i kommunerna och på Länsstyrelsen. I detta har även workshop till kommunerna ingått.
- Nässjö, Vetlanda och Värnamo kommun reviderar och utvecklar sina kulturmiljöunderlag. Ytterligare kommuner har ambitionen att uppdatera sina kulturmiljöunderlag men anger att det är svårt att finansiera.

Övriga åtgärder

- Stödet till kommunernas kulturmiljöarbete i samhällsplaneringen har bland annat inneburit ett tillskott av personella resurser vid Länsstyrelsen. Tjänsten har finansierats genom projekt inom ramen för det statliga kulturmiljöanlaget. Detta har inneburit en ökad möjlighet att stödja kommunerna genom vägledning i deras arbete med att ta fram kunskapsunderlag, bedöma kulturmiljöfrågor samt i arbetet med nya översikts- och detaljplaner.
- I åtgärdsprogrammet Hälsans miljömål finns ett flertal åtgärder som bidrar till att nå målet, såsom åtgärder som avser ökad återvinning av avfall, kulturmiljö samt framtagande av grönstrukturplaner/program.
- I grön handlingsplan ingår flera åtgärder riktade mot målet, bland annat åtgärder kopplat till tätortsnära natur, grön infrastruktur och friluftsliv.

Tillståndet och målbedömning för miljö kvalitetsmålet

Bedömningen är att målet inte är möjligt att nå till år 2020 med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Generellt har kommunernas arbete med klimat- och energifrågorna ökat, vilket exempelvis syns genom åtgärder inom klimatlivet, strategier och cykelprogram. Eftersom kvinnor och mäns resandemönster generellt skiljer sig åt är satsningar på cykel- och kollektivtrafik viktiga för att uppnå en mer jämställd transportinfrastruktur². Inom transporter syns en utveckling av allt högre bilanvändning då antalet personkilometer har ökat de senaste två åren.

Bebyggelsestruktur och transporter

Flera kommuner har tagit fram planeringsunderlag om till exempel trafik, grönstruktur, bostadsförsörjning, bebyggelseutveckling och kulturmiljö, som ska utgöra underlag för framtida beslut om markens användning i riktning mot en god bebyggd miljö. Många kommuner har svårt att avsätta resurser för att arbeta strategiskt med underlag. Arbetet med identifiering av bebyggelsens kulturhistoriska värden pågår, men det saknas antikvarisk kompetens på kommunerna. Majoriteten av kommunerna saknar kulturmiljöunderlag/kulturmiljöprogram och cirka hälften anger att de har tillgång till antikvarisk kompetens. Styrmedel genom etappmål kan ge kommunerna, som är de viktigaste aktörerna, en tydligare hjälp och riktning för sitt arbete. Förutsättningarna för att hitta hållbara lösningar försvåras av bristen på underlag och kulturmiljökompetens. Detta bidrar även till att förstärka intressekonflikter mellan olika samhällsintressen. Nybyggnation och förändring av befintliga byggnader, till exempel vid förtätning, innebär ofta en negativ påverkan på kulturmiljöns värden i och i anslutning till tätorter. Åtgärder för energi- och klimatanpassning har medfört skador på kulturmiljövärden, främst kulturhistoriska och arkitektoniska byggnadsvärden. Det finns även brist på ekologisk kompetens, vilket minskar förutsättningarna för att dessa värden ska kunna tillvaratas på ett hållbart sätt i den fysiska planeringen och beslut. Åtgärder kring att förstärka kompetenser finns i Hälsans åtgärdsprogram.

Samtliga kommuner ökade sin befolkning under år 2017 och upplever för tredje året i rad ett underskott på bostäder¹. Det finns en utmaning i att skapa kvalitativa och attraktiva boendemiljöer. Förutsättningarna att uppfylla miljömålet skiljer sig åt beroende på kommunernas storlek och befolkningstillväxt. Den rådande bostadsbristen ställer stora krav på planarbetet. Exploatering sker både genom förtätning och genom att oexploaterad mark tas i anspråk. Komplexiteten är högre i de städer som har ett större tryck på bostäder. En

förtätning är bra ur flera resursperspektiv, men ställer också krav på platsens lämplighet och väl genomarbetade planer. Fler detaljplaner innehåller en bedömning av riskpåverkan på grund av närheten till industrier, vägar, järnvägar och planläggning av förorenad mark, inklusive påverkan av ett förändrat klimat. Trycket på bostäder och risken att förlora investerare verkar leda till att mycket makt hamnar hos byggherren.

Frågan om jordbruksmark har uppmärksammats de senaste åren och kommunerna är medvetna om den restriktivitet som råder. Dock sker en fortsatt planläggning av jordbruksmark för bland annat bostäder och industri. Ytterligare en aspekt som Länsstyrelsen uppmärksammat vid planläggning av tidigare oexploaterad mark är svårigheten att ta tillvara de värden som finns på platsen, till exempel kopplat till grön infrastruktur och friluftsliv.

Det är viktigt att kommunerna fortsätter att beakta miljömålet i miljökonsekvensbeskrivningar till översiktsplanerna och i detaljplanernas konsekvensbeskrivningar.

God livsmiljö

Tillgången till naturområden i närheten till bostaden är bland annat viktig för vår fysiska och psykiska hälsa, rekreation och friluftslivsutövande. Kopplingen till den gröna infrastrukturen och friluftslivsmålen en förutsättning för god livsmiljö. I Sverige har 23 procent av befolkningen mindre än en kilometer till ett skyddat område. I länet är siffran 20 procent, medan det är stora skillnader mellan kommunerna - från 0 procent i Sävsjö kommun till 71 procent i Habo kommun².

I länet uppger dessutom att cirka åtta procent av befolkningen att de besväras av trafikbuller mycket eller väldigt mycket i eller i närheten till bostaden³.

Byggnader och resurshushållning

Den totala mängden hushållsavfall fortsätter att öka. Ökningen är mindre än tidigare, men det finns stora utmaningar avseende vår konsumtion och resurshushållning. Även mängden matavfall i konsumtionsledet ökar. För att minska mängden hushållsavfall krävs en minskad och mer hållbar konsumtion samt en utveckling mot en cirkulär ekonomi. Inom detta område finns ett stort behov av ytterligare insatser för att bryta trenden och minska mängden avfall.

Miljö kvalitetsmålet kopplar främst till Agenda 2030-målen 3. Hälsa och välbefinnande, 11. Hållbara städer och samhällen, 12. Hållbar konsumtion och produktion samt 13. Bekämpa klimatförändringarna.

Referenser

1. Boverket, 2018. Bostadsmarknadsenkäten 2018.
[\[https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/bostadsplanering/bostadsmarknaden/bostadsmarknadsenkaten-i-korthet/\]](https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/bostadsplanering/bostadsmarknaden/bostadsmarknadsenkaten-i-korthet/)
2. Från GIS-analys utförd av Länsstyrelsen i Jönköpings län
3. Regional miljöhälsorapport 2017

Ett rikt växt- och djurliv

Arbete med skydd och skötsel av skyddade områden, åtgärdsprogram för hotade arter, bekämpning av invasiva arter och handlingsplanen för grön infrastruktur skapar förutsättningar för att nå målet. Trots detta krävs mer arbetsinsatser och naturvårdshänsyn inom jord-och skogsbruk för att målet ska nås.

Åtgärdsarbete för att nå miljökvalitetsmålet

Åtgärder på regional nivå

- Under år 2018 har 246 hektar skyddats som kultur- och naturreservat, biotopskydd eller naturvårdsavtal.
- Under sommaren åtgärdades en damm utanför Gränna för att utrota en potentiellt invasiv fisk av arten pumpkinseed, eller solabborre (*Lepomis gibbosus*).
- Genomförandet av åtgärdsprogram för hotade arter har resulterat i fortsatt skötsel av 1,5 hektar rikkärr, åtgärder för insekter och skötsel av tre vityxnelokaler. Nytt tänkande skötsel försök av en fältgentianalokal har fortsatt.
- Inom satsningen naturnära jobb har åtgärder utförts för att främja natur – och kulturvärden. Åtgärderna har omfattat restaurering av betesmarker, fagning i slättermark, åtgärder för mosippa, åtgärder inför naturvårdsbränning och begränsning av invasiva arter.
- I två områden med tät förekomst av fladdermusarten barbastell har riktade informationsinsatser genomförts. Detta har lett till åtgärder såsom stängsling och bete, samtidigt som flera berörda brukare fått högre miljöersättning från Landsbygdsprogrammet.
- Enligt tecknade avtal ska 414 skyddsvärda träd restaureringshamlas, beskäras, frihuggas eller åtgärdas på liknande sätt innan årets slut, med stöd från åtgärdsprogram för hotade arter, Landsbygdsprogrammet och Skogsstyrelsen. Åtgärderna förväntas gynna många trädlevande arter.
- Revideringen av ett åtgärdsprogram för några av länets miljökvalitetsmål har samordnats med uppdraget för grön infrastruktur och friluftsmålen i en gemensam grön handlingsplan¹. I planen ingår 28 åtgärder som förväntas bidra till målet.
- Medel som finns att söka för åtgärder som gynnar biologisk mångfald uppdateras årligen och sammanställs i ”Bidrag att söka för att uppnå miljömålen”².
- En kartläggning av naturtyper viktiga för ekosystemtjänstförsörjningen i länet har påbörjats under hösten.
- Skogsstyrelsen skyddade under förra året 30,2 hektar som biotopskydd och naturvårdsavtal. Dessutom betalades NOKÅS-bidrag ut för 39,8 hektar för åtgärder som gynnar natur-och kulturvärden i skogsmark.

Åtgärder på kommunal nivå

- Flera kommuner tar fram nya grönstrukturplaner där grön infrastruktur, ekosystemtjänster och biologisk mångfald finns med, ofta till skillnad från tidigare planer. Även nya översiktsplaner är under framtagande i ett antal kommuner, där grön infrastruktur samt ekosystemtjänster i viss mån, inkluderas i större

utsträckning än tidigare. Detta kan leda till stärkt biologisk mångfald, klimatanpassning och tätortsnära natur i länet.

- Vetlanda kommun har påbörjat ett LONA-projekt med kartläggning och bekämpning av invasiva arter. Tre lokaler med förekomst av den invasiva arten gul skunkkalla (*Lysichiton americanus*) har åtgärdats i kommunen.
- Jönköpings kommun har genom ett LONA-projekt lyckats hålla nere tillväxten av jätteloka med hjälp av färbete. Kommunen har även påbörjat LONA-projekt för naturvägledning samt kartläggning och information om skötsel av kontinuitetsskogar i Östra vätterbranterna.

Åtgärder inom näringslivet

- Vätterhem jobbar med åtgärder för att stärka ekosystemtjänster, bland annat genom ett välbesökt seminarium under länets klimatvecka.

Påverkan av klimatförändringar

Klimatanpassningsfrågorna är inkluderade i den gröna handlingsplanen, samt i de tillhörande åtgärderna. Utöver det drivs klimatanpassningsprojektet ”Funktionellt vatten”, som syftar till att minska målkonflikter i vattenarbetet och på så sätt öka den biologiska mångfalden.

Ekosystemtjänster och resiliens

Älgstammen, som under förra jaktåret ökade något, har under år 2017/18 istället minskat svagt. Betesskador orsakade av älg i brukad skog tenderar att öka och det är återstår mycket för att nå älgförvaltningsplanens mål. På brukad skogsmark fortsätter minskningen av RASE (rönn, asp, sälg och ek) som bedöms kunna bli trädbildande. Trenden är däremot positiv gällande ståndortsanpassning i form av tallplantering på mager mark. Sedan år 2016 har andelen tall ökat från 22 till 35 procent och andelen tallplantor är nu högre än noll i alla älgförvaltningsområden.

Främmande arter och genotyper

I länet förekommer för närvarande fem av de EU-listade invasiva främmande arterna; jätteloka, jättebalsamin, smal vattenpest, gul skunkkalla och signalkräfta. Jätteloka och jättebalsamin är spridda i hela länet, men vidare inventering krävs för en bättre överblick. Inom flera kommuner pågår bekämpning av främst jätteloka, medan arbetet inte har kommit igång inom vissa kommuner. Utöver de EU-listade arterna diskuteras även hur parkslide och sjögull kan bekämpas i länet.

Biologiskt kulturarv

Länets två kulturresevat, Högarps by och Åsens by, är agrara miljöer där småskaliga och ålderdomliga odlingslandskap bevaras. Målet att åkrarna inom Åsens by enbart ska sås in med äldre sädeslag har i huvudsak genomförts. De båda reservaten förvaltar och synliggör det biologiska kulturarvet, såsom hamling av träd samt bevarandet av lantrasdjur.

Tätortsnära natur

Flera kommuner har påbörjat LONA-projekt som tillgängliggör tätortsnära natur, exempelvis uppbyggnad av en naturskola i Habo, en ny vandringsled i ett centralt naturreservat i Vetlanda kommun (Illharjen) och ett nytt promenadstråk i Fryele, Värnamo.

Länets gröna handlingsplan innehåller flera åtgärder som bidrar till att öka attraktiviteten och tillgången till tätortsnära natur.

Tillståndet och målbedömning för miljökvalitetsmålet

Målet bedöms inte vara möjligt att nå till år 2020 med befintliga eller beslutade styrmedel. En negativ utveckling i miljötillståndet syns nu och framåt de närmaste åren. Bedömningen av målet är beroende av hur arbetet går med de andra miljökvalitetsmålen.

Den mängd åtgärder som genomförts förväntas ge resultat på lång sikt. I vissa fall saknas kunskap om vilka åtgärder som krävs för att nå målet. Positivt är att det sker en kontinuerlig miljöövervakning i länet. För att motverka negativa habitatförändringar och överexploatering krävs samverkan och planering på landskapsnivå, samt med hänsyn till klimatanpassning. Detta sker delvis i arbetet med grön handlingsplan, som är väl förankrad både internt på Länsstyrelsen och externt i länet. Den breda samverkansprocess som legat till grund för handlingsplanen borgar för ett fortsatt intresse för frågan och för att berörda aktörer tar ansvar för åtgärder. I nuläget är planen relativt övergripande och av strategisk karaktär, men kan på sikt specificeras än mer.

Lagstiftning som Miljöbalken och Skogsvårdslagen är viktiga instrument för att nå målet. Trots lagar och regler är bristande naturvårdshänsyn inom jord- och skogsbruk en av de största orsakerna till att målet inte nås. Den kombinerade igenväxningen och intensifieringen av jordbruksmark bidrar till en fortsatt förlust av biologisk mångfald. Ytterligare en faktor som motverkar målet är den fortsatta ökade grandominansen i landskapet, samtidigt som det samlade betetrycket från vilt på lövträd är för högt för att vända trenden.

Måluppfyllelsen påverkas även av att miljöersättningarna för kulturmiljöer i landskapet togs bort när nuvarande programperiod infördes, vilket har försvårat skötsel och bevarande av kulturelement. Efterlevandet av biotopskyddsbestämmelserna är svåra att bedöma då det finns ett mörkertal angående mängden som försvinner.

Länsstyrelsen har fått medel från Landsbygdsprogrammets projektstöd för ett trädprojekt under åren 2017–2018. Projektet har inneburit att arbetet med trädvårdsåtgärder har skalats upp och fler åtgärder har genomförts, vilket är positivt för målet.

Arbetet med tätortsnära natur i kommunerna varierar, i vissa kommuner råder brist på hänsyn gällande skogliga natur- och kulturvärden och andra har kommit långt gällande planer och mål som främjar naturvärden och tillgängliggörande av friluftsliv i kommunala skogar.

Det är positivt att det arbetas med internationella mål som konventionen om biologisk mångfald (Nagoya 2010) och Agenda 2030-målen. Framst kopplar miljökvalitetsmålet till mål 15. Ekosystem och biologisk mångfald, men även följande hållbarhetsmål; 3. Hälsa och välbefinnande, 6. Rent vatten och sanitet, 9. Hållbar industri, innovationer och infrastruktur, 11. Hållbara städer och samhällen, 12. Hållbar konsumtion och produktion och 13. Bekämpa klimatförändringarna.

Referenser

1. Grön handlingsplan. 2018. Länsstyrelsen i Jönköpings län.
[<https://www.lansstyrelsen.se/jonkoping/tjanster/publikationer/2018/201821-gron-handlingsplan.html>]
2. Bidrag att söka för att uppnå miljömålen. 2018. Länsstyrelsen i Jönköpings län.
[<https://www.lansstyrelsen.se/jonkoping/tjanster/publikationer/information-och-fakta/bidrag-att-soka-for-att-uppna-miljomalen.html>]

A blank sheet of lined paper with horizontal ruling lines spaced evenly down the page.

A blank sheet of lined paper with horizontal ruling lines spaced evenly down the page.

Länsstyrelsen
i Jönköpings län